

COLLECTIEPLAN 2018

*Erfgoedbibliotheek
Hendrik Conscience*

ERFGOED
BIBLIOTHEEK
HENDRIK
CONSCIENCE

INHOUD

INTRODUCTIE	4
DEEL 1. INTEGRAAL COLLECTIEBELEID.....	5
COLLECTIEVORMING	6
ALGEMENE CRITERIA VOOR OPNAME IN DE COLLECTIE	6
AANKOOPBELEID	7
SCHENKINGENBELEID.....	8
DEPONERINGSAFSPRAKEN	9
COLLECTIEAFSPRAKEN	10
PERMANENTE BRUIKLENNEN (GENOTSRECHT).....	11
AFSTOTINGSBELEID	11
DIGITALE PUBLICATIES.....	11
BIBLIOGRAFISCHE ONTSLUITING	14
IN DE ANET CATALOGUS	15
PRIORITEIT EN ACHTERSTAND.....	15
AFSPRAKEN BIJ VERWERKING VAN DEELCOLLECTIES.....	16
OPNAME IN ANDERE (INTERNATIONALE) ZOEKINSTRUMENTEN	16
ANDERE VORMEN VAN ONTSLUITING.....	16
ONTSLUITING VOOR DERDEN	17
BEHOUD EN BEHEER.....	18
PRESERVERINGSBELEID.....	18
CONSERVERINGSBELEID	20
PRESENTATIEBELEID	21
DIGITAAL BELEID	22
DIGITALISERING	22
DIGITALE COLLECTIEVORMING.....	24
BEHEREN, ONTSLUITEN EN BEWAREN.....	24

DEEL 2. EEN DUURZAAM EN DYNAMISCH VERZAMELBELEID	26
DE COLLECTIE	27
EEN TRADITIE VAN MEER DAN 500 JAAR VERZAMELEN	27
COLLECTIEWAARDERING	28
METHODIEK: EEN DYNAMISCHE BENADERING	28
STRUCTUUR	29
TOPCOLLECTIES	32
HET VERZAMELBELEID IN KAART GEBRACHT	33
KENNISDOMEIN ‘TAAL- EN LETTERKUNDE’	33
KENNISDOMEIN ‘BOEK EN BIBLIOTHEEK’	48
KENNISDOMEIN ‘(CULTUUR)GESCHIEDENIS’	56
KENNISDOMEIN ‘WETENSCHAPSGESCHIEDENIS’	74
BIJLAGES	81
BIJLAGE 1. HISTORIEK VAN DE ERFGOEDBIBLIOTHEEK HENDRIK CONSCIENCE	82
ANCIEN RÉGIME	82
FRANSE TIJD	83
NEGENTIENDE EEUW	83
TWINTIGSTE EEUW	84
EENENTWINTIGSTE EEUW	84
BIJLAGE 2. OVERZICHT VAN OVERGENOMEN BIBLIOTHEEKCOLLECTIES, COLLECTIE- EN DEPONERINGSAFSPRAKEN, BRUIKLEENCOLLECTIES	86
OVERGENOMEN BIBLIOTHEEKCOLLECTIES	86
COLLECTIEAFSPRAKEN	86
DEPONERINGSAFSPRAKEN	87
BRUIKLEENCOLLECTIES	87

INTRODUCTIE

Voor de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is het verzamelen van bibliothecair erfgoed haar voornaamste reden van bestaan. Wat ze verzamelt, bewaart ze voor de eeuwigheid. Dit geldt ook voor actuele publicaties, die vandaag worden verzameld als het erfgoed van morgen.

De oorsprong van de bibliotheek situeert zich in 1481 en start met een schenking van 41 boeken. Door de eeuwen heen groeit de collectie gestaag en volgt zij het woelige verloop van de geschiedenis met soms wisselende collectieprofielen tot gevolg. Tot diep in de twintigste eeuw verzamelt de bibliotheek een universele kenniscollectie, met publicaties uit zowel de humane als de exacte wetenschappen. In 1980 komt er een einde aan het actieve verzamelbeleid rond de exacte wetenschappen.

Sindsdien is de collectievorming gericht op de aanvulling van de historische collecties, op de humane wetenschappen en op het systematisch verzamelen van nieuwe publicaties die in en/of over Vlaanderen rond de Nederlandse taal, cultuur en geschiedenis worden gepubliceerd. Hierbij richten we ons niet uitsluitend op een vraaggericht aanbod voor een groot en divers publiek, zoals in openbare bibliotheken. Ook werken we niet exclusief ter ondersteuning van onderwijs en bepaalde onderzoeksgroepen, zoals in universiteitsbibliotheken. Wel streven we ernaar om rond welbepaalde collectieprofielen zo volledig, objectief en diepgaand mogelijk te verzamelen. Als enige zelfstandige bewaarbibliotheek in Vlaanderen nemen we zo een unieke rol op in het erfgoed- en bibliotheeklandschap.

Door het verzamelbeleid van meer dan vijf eeuwen bezitten we een zeer diverse en volledige collectie, van oude drukken tot hedendaagse literatuur en populaire tijdschriften. De totale collectie omvat momenteel meer dan 1.500.000 volumes, waarvan ruim 40.000 oude drukken en bijna tien lopende kilometer tijdschriften, kranten en andere seriële publicaties. Jaarlijks komen daar zo'n 15.000 items bij.

Het voorliggende plan kwam tot stand na een zorgvuldige denkoefening en heel wat onderzoek. De kiem werd in 2014 gelegd. Onder begeleiding van FARO en samen met de vijf andere partners van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek startte toen een planningstraject. We lieten ons verder graag inspireren door het collectieplan van de universiteitsbibliotheek van Amsterdam.

In het eerste deel van dit plan vindt u een geïntegreerde visie op de collectievorming, ontsluiting, zorg en digitalisering. Het tweede deel geeft een overzicht van de historische achtergrond en de samenstelling van de collectie, de collectieprofielen en zwaartepunten en het actuele aanwinstenbeleid.

Het collectieplan wil een intern kader bieden voor het huidige en toekomstige collectiebeleid en nog duidelijker in kaart brengen wat we verzamelen en wat niet en welke criteria we daarbij hanteren. Daarnaast zien we het als een extern instrument, dat het mogelijk maakt om het collectiebeleid af te stemmen met andere bibliotheken en (erfgoed)instellingen. Het spreekt voor zich dat dit plan work in progress blijft. Nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en evoluties in het erfgoedveld zullen ons telkens terug uitdagen om gemaakte keuzes bij te sturen. Daarom volgt er jaarlijks een aangepaste versie van dit plan.

DEEL 1.

INTEGRAAL COLLECTIEBELEID

COLLECTIEVORMING

De omvangrijke, continue en kwaliteitsvolle collectie is zonder twijfel de sterkte van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. De voortzetting daarvan is de voortdurende bezorgdheid van de conservator oude drukken (werken van voor 1831), de conservator voor de moderne drukken (werken na 1830), de beheerder van de periodieken en de conservator van de digitale collecties.

De collecties worden gevormd en uitgebreid door aankopen, schenkingen, deponeringsafspraken, collectieafspraken met andere bewaarinstellingen en permanente bruiklenen (genotsrecht). In uitzonderlijke gevallen worden werken uit de collectie afgestoten.

ALGEMENE CRITERIA VOOR OPNAME IN DE COLLECTIE

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience interpreteert de term 'erfgoed' op een ruime manier. Niet alleen bibliothecair erfgoed dat afkomstig is van vorige generaties wordt verzameld, ook de actuele productie (het erfgoed van morgen) wordt verworven, ontsloten en bewaard. Zo zorgen we ervoor dat zowel de huidige als toekomstige generaties deze bewaarcollectie kunnen gebruiken voor onderzoek, studie, inspiratie of genoegten.

Dit uitgangspunt heeft impact op de wijze waarop de collectie dagelijks aangroeit. De uitbouw van de collectie is niet louter aanbod- of vraaggericht, zoals bij openbare bibliotheken of universiteitsbibliotheken. Wel wordt ernaar gestreefd om zo volledig, objectief en diepgaand mogelijk te verzamelen:

- **OBJECTIVITEIT.** Publicaties worden in de collectie opgenomen op basis van de inhoud. Hun levensbeschouwelijke, politieke, religieuze of commerciële waarde is geen criterium.
- **VOLLEDIGHEID.** Hoewel we streven naar volledigheid, is dat in veel gevallen een onmogelijk te halen doel. Waar volledigheid echt onmogelijk is (omwille van de omvang, de zeldzaamheid ...) wordt gestreefd naar representativiteit, waarbij alle mogelijke aspecten van een bepaald onderwerp of type in de collectie vertegenwoordigd zijn.
- **DIEPGANG.** Onze zwaartepuntcollecties worden niet oppervlakkig, maar diepgaand verzameld: ook de kleinste detailstudie hoort in principe tot het verzameldomein. Het doel moet zijn dat onafhankelijke onderzoekers, academici en studenten, vandaag en morgen, in onze collectie al het gepubliceerde materiaal vinden dat ze nodig hebben.

Volgende criteria zijn richtinggevend om een object of collectie al dan niet op te nemen (actief of passief):

- **INHOUD.** De publicatie of de collectie sluit inhoudelijk aan bij het acquisitiebeleid van de bibliotheek, zoals verderop in dit plan staat beschreven.
- **UNICITEIT.** Als bewaarbibliotheek hebben we bijzondere aandacht voor publicaties en collecties die niet aanwezig zijn in andere openbare instellingen (en die binnen de inhoudelijke selectiecriteria vallen).
- **TAAL.** We verzamelen bij voorkeur publicaties die in het Nederlands zijn geschreven of vertaald. Wanneer een Nederlandstalige versie niet voorhanden is, wordt de oorspronkelijke versie opgenomen. Uitzondering zijn Vlaamse auteurs die in een andere taal publiceren en vertalingen van Vlaamse literaire auteurs. Dit criterium geldt niet voor de opname van oude drukken in de collectie (zie verder).
- **DOUBLETTEN.** De opname van de publicaties moet een bepaalde lacune opvullen. Doubletten worden daarom in principe niet opgenomen. Een uitzondering hierop vormen schenkingen van oude drukken of exemplaren met een bijzondere objectwaarde (zie verder).
- **MATERIAALTYPES.** We verzamelen publicaties in zes genres of materiaaltypes: oude drukken, moderne drukken, handschriften, digitale publicaties en tijdschriften en seriële publicaties. Andere materiaaltypes (DVD's, LP's, prenten ...) worden uiterst selectief opgenomen.
- **COLLECTIEAFSPRAKEN.** De opname van de publicaties moet passen binnen (of niet strijdig zijn met) gemaakte collectieafspraken met andere bewaarinstellingen of binnen gemaakte deponeringsafspraken (zie bijlage 2).

AANKOOPBELEID

OUDE DRUKKEN EN HANDSCHRIFTEN

Oude drukken en handschriften kopen we voornamelijk op gespecialiseerde boekenveilingen en in mindere mate bij gespecialiseerde antiquariaten. Uitzonderlijk gaan we in op het aanbod van particulieren.

Voor de aankoop van oude drukken en handschriften hanteren we strenge selectiecriteria. Bij voorkeur kopen we boeken die gedrukt zijn in Antwerpen, met een Antwerpse auteur of die handelen over Antwerpen. Dat kadert ook in de informele afspraken met andere grote erfgoedbibliotheken in Vlaanderen en met de Koninklijke Bibliotheek van België. Ook deze bibliotheken geven prioriteit aan oude drukken, gedrukt in de vestigingsplaats van de erfgoedbibliotheek. We proberen zo opbod tegen elkaar te vermijden.

Bovendien worden geen publicaties aangekocht die al in een andere Antwerpse of, bij uitbreiding, publiek toegankelijke openbare instelling in België of Nederland beschikbaar zijn. Voor de duurdere aankopen zoeken we ondersteuning bij het Dotatiefonds voor Boek en Letteren vzw. Deze vrienden- en mecenaatsvereniging gaat systematisch op zoek naar mecenasen en koopt regelmatig zeldzame werken aan voor de collecties van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, het Letterenhuis en het Museum Plantin-Moretus. Of we kloppen aan bij de Koning Boudewijnstichting of de Vlaamse overheid (bv. in het kader van het topstukken decreet).

MODERNE DRUKKEN, TIJDSCHRIFTEN, VERVOLGWERKEN EN REEKSEN

De selectie van moderne drukken en seriële publicaties gebeurt op basis van permanent nazicht van uitgeverscatalogi, kranten en tijdschriften (recensies), nieuwsbrieven, blogs en plaatsbezoeken aan boekhandels. Van groot belang is ook het netwerk aan persoonlijke contacten. Collega's, auteurs, leeszaalgebruikers of (bibliofiele) uitgevers in eigen beheer signaleren nieuwe titels. Aankopen vertegenwoordigen ongeveer een derde van de jaarlijks verwerkte aanwinsten bij moderne drukken. De overige aanwinsten komen uit schenkingen en deponeringen.

Aankopen van commerciële uitgaven gebeuren via de klassieke boekhandel. Aankopen van internationale publicaties lopen via internationale of gespecialiseerde boekhandels en uitgaven in eigen beheer worden rechtstreeks bij de uitgever of de auteur aangekocht. Dit geldt ook voor de kranten- en tijdschriftabbonnementen: ofwel worden ze rechtstreeks aangekocht bij de uitgever (binnenlandse titels), ofwel via een internationaal agentschap (buitenlandse titels). Uitzonderlijk wordt ingegaan op het aanbod van particulieren of wordt een specifieke collectie overgenomen tegen een symbolisch bedrag.

In de toekomst zal de systematische screening van collecties en deelcollecties het mogelijk maken om lacunes te detecteren. Doel is – voor de collecties na 1830 – om gericht te zoeken naar aanvullingen via aankopen bij gespecialiseerde antiquariaten en op boekenveilingen, of via schenkingen door privéverzamelaars en oproepen via de erfgoedgemeenschap.

SCHENKINGENBELEID

We actualiseren en vervolledigen onze collectie niet alleen door middel van aankopen. We kunnen ook rekenen op vele particulieren en organisaties die uitgaven of collecties schenken. Ongeveer twee derde van de jaarlijks verwerkte aanwinsten komt binnen als een schenking. Op elke schenking volgt een gepersonaliseerde dankbrief of een schenkingsovereenkomst.

VERSCHILLENDE SOORTEN SCHENKINGEN

Schenkingen zijn er in alle vormen en formaten. Als bewaarbibliotheek nemen we regelmatig bibliotheekcollecties over van verenigingen en instellingen. We treden dan op als bewaarbibliotheek voor deze organisaties. Zo werd de volledige bibliotheek van het OCMW Antwerpen herbestemd naar de Erfgoedbibliotheek. In het kader van de oprichting van het Museum aan de Stroom werden de (deel)collecties van het voormalige Nationaal Scheepvaartmuseum en het Volkskundemuseum overgenomen. Een volledig overzicht van alle overgenomen bibliotheekcollecties vindt u in bijlage 2.

Daarnaast zijn er de occasionele, kleinere schenkingen van organisaties of particulieren. Onderzoekers en auteurs schenken regelmatig eigen publicaties, vaak als 'tegenprestatie' voor het gebruik van de collectie, voor dienstverlening in de leeszaal of voor aangeleverd illustratiemateriaal. In ruil voor bruiklenen vinden ook tentoonstellingscatalogi vlot hun weg naar de collectie.

RANDVOORWAARDEN SCHENKINGENBELEID

Deze bibliotheek is een erfgoedbibliotheek pur sang, wat wil zeggen dat alles wat in de collectie wordt opgenomen duurzaam en voor de eeuwigheid wordt bewaard. Schenkingen moeten daarom voldoen aan een aantal randvoorwaarden, bovenop de algemene criteria voor verwerving:

- **MIDDELEN EN MANKRACHT.** Schenkingen van volledige collecties worden alleen aanvaard wanneer het transport en de verwerking ervan zowel budgettair als organisatorisch haalbaar zijn.
- **RUIMTE.** Schenkingen van volledige collecties worden alleen opgenomen wanneer er voldoende depotruimte beschikbaar is om de objecten tijdelijk te stockeren in afwachting van verwerking, en om ze daarna permanent te bewaren.
- **FYSIEKE TOESTAND.** Schenkingen worden alleen aanvaard wanneer ze vrij zijn van schimmel en ongedierte, en wanneer eventueel noodzakelijke conserveringsacties budgettair haalbaar zijn.
- **SELECTIE.** Schenkingen van volledige collecties worden alleen aanvaard wanneer we een selectie mogen maken van publicaties die in ons collectiebeleid passen. Exemplaren van moderne publicaties, die niet worden opgenomen, worden mits een akkoord van de schenker herbestemd.
- **DOUBLETEN.** Deze worden in principe niet opgenomen, tenzij er een meerwaarde is. Zo wordt nagekeken of geschonken doubletten in aanmerking komen als vervangexemplaar of als extra exemplaar.

Voor oude drukken die als schenking worden aangeboden, zijn er geen inhoudelijke selectiecriteria. Het puur 'Antwerpse' selectie criterium valt dan weg. Elk exemplaar van een boek dat voor 1831 werd gedrukt, heeft voor de Erfgoedbibliotheek (en haar gebruikers) een intrinsieke culturele en wetenschappelijke waarde. Ook doubletten van oude drukken worden in principe opgenomen. Hiervan kan worden afgeweken wanneer uit vergelijking blijkt dat het nieuwe exemplaar geen meerwaarde oplevert voor de collectie.

DEPONERINGSAFSPRAKEN

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is geen wettelijke depotbibliotheek. Wel nemen we sinds de negentiende eeuw de facto een rol op als regionale depotbibliotheek voor culturele publicaties uit en over Vlaanderen. We streven daarin een zo volledig mogelijk collectiebeleid na, zowel voor boeken als voor tijdschriften. Naast een aankoopbeleid maken we daarom afspraken met verschillende organisaties zodat ze systematisch één exemplaar van hun nieuwe publicaties in deze bibliotheek deponeren.

Formele deponeringsafspraken werden aangegaan met onder meer uitgeverij Pelckmans en Heemkunde Vlaanderen. Dankzij deze laatste overeenkomst worden de tijdschriften van alle Vlaamse heemkundige kringen gedeponeerd. Een aantal andere organisaties en personen deponeren consequent maar op geheel vrijwillige basis hun nieuwe publicaties. Dat doen bijvoorbeeld het Vlaams Fonds voor de Letteren, Faro, Brabant Strip, het Poëziecentrum, het Antwerpse Havenbedrijf en de Provincie Antwerpen. Een volledig overzicht van de lopende deponeringsafspraken vindt u in bijlage 2.

De Antwerpse stadsdiensten deponeren hun publicaties sinds 1951 in de Erfgoedbibliotheek. In het kader van het wettelijk depot moeten ze deze publicaties ook in de Koninklijke Bibliotheek van België deponeren. We verzorgen hiervoor de administratieve afhandeling en nemen tegelijkertijd één exemplaar op in de eigen collectie. Hetzelfde gebeurt voor publicaties die binnen de stedelijke groep Musea & Erfgoed aan een externe uitgeverij worden uitbesteed. Digitale publicaties van de stad Antwerpen worden duurzaam in het e-depot van de stad Antwerpen bewaard, en door ons in het vrijwillige e-depot van de Koninklijke Bibliotheek gedeponerd.

COLLECTIEAFSPRAKEN

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience bevindt zich niet op een eiland. We kaderen onze werking in de eerste plaats binnen de stad Antwerpen. Daarnaast zijn we een partner in de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw waarin wordt samengewerkt met vijf andere grote bewaarbibliotheken in Vlaanderen. In beide netwerken bestaan er afspraken rond collectiebeleid. Zo kopen we in principe geen Plantin- of Moretusdrukken omdat dit een opdracht is voor het Museum Plantin-Moretus. Hieronder volgt een overzicht van de formele afspraken die werden gemaakt met andere Vlaamse instellingen en organisaties om het verzamelbeleid op elkaar af te stemmen:

- **VLAAMSE ERFGEOEDBIBLIOTHEEK.** In 2015 sloten de partners van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek het *Protocol gedistribueerd bewaarbeleid voor kranten, tijdschriften en parlementaire publicaties*. Elk van de partnerbibliotheken treedt voor een aantal titels op als deponhouder voor de groep en verbindt er zich toe om deze publicaties in de best mogelijke omstandigheden te bewaren, te ontsluiten en beschikbaar te stellen. In het kader van dit protocol gaf het Antwerpse schepencollege in juli 2015 groen licht om enkele buitenlandse krantencollecties te herbestemmen waarvoor we geen deponhouder zijn, met ruimtebesparing tot gevolg. Zelf zijn we deponhouder voor het *NRC-Handelsblad*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Vrij Nederland*, *De Groene Amsterdammer* en *Elsevier Weekblad*.
- **Iedereen Leest.** Deze organisatie verzamelt systematisch alle nieuwe kinder- en jeugdboeken uit Vlaanderen. We verzamelen enkel (retrospectief) de oudere uitgaven. Beide collecties vormen samen een uitgelezen collectie jeugd- en kinderboeken die het hele veld afdekt. Uiteindelijk komen ook de Vlaamse collecties van Iedereen Leest ooit terecht in de Erfgoedbibliotheek, die als bewaarbibliotheek optreedt voor alles wat Iedereen Leest afvoert.
- **HERITA.** Als netwerkvereniging ontvangt Herita diverse periodieke publicaties die ze zelf niet bewaart. De publicaties worden jaarlijks overgemaakt aan de Erfgoedbibliotheek.
- **LETTERENHUIS.** Dankzij dit protocol worden boeken en bibliotheken die het Letterenhuis als schenking verwerft, naar de Erfgoedbibliotheek herbestemd. In onderling overleg kunnen dergelijke bibliotheekcollecties als afzonderlijk fonds worden verwerkt (bv. bibliotheek M. Gilliams, H. Lampo, M. Seuphor).
- **OPENDOEK.** Naast de overname van de bibliotheekcollectie van deze organisatie, geeft OPENDOEK historische theaterpublicaties die bij hen als schenking worden aangeboden meteen door aan de Erfgoedbibliotheek.

Specifiek voor seriële parlementaire publicaties initieerde FARO eind 2015 een initiatief om deze collecties in verschillende archieven en erfgoedbibliotheken in Vlaanderen en Brussel in kaart te brengen. De holdings van de diverse instellingen werden bijeengebracht in een nieuwe databank met de naam GovPub. Deze databank voorziet de mogelijkheid om per titel een deponhouder aan te duiden en collecties onderling uit te wisselen. Verwacht wordt dat in 2018 de eerste initiatieven van deponhouders zullen volgen.

PERMANENTE BRUIKLEENEN (GENOTSRECHT)

De stad Antwerpen (de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience) is eigenaar van quasi de volledige collectie. Bij hoge uitzondering wordt ingegaan op een aanbod om objecten of collecties permanent als bruikleen op te nemen.

Momenteel worden twee collecties in permanente bruikleen bewaard. De ene collectie is eigendom van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen, uitbater van de Antwerpse Zoo en Dierenpark Planckendael. De andere collectie, de verzameling van Paul Thiers met alle eerste drukken en heel wat zeldzame exemplaren van het werk van Stijn Streuvels, werd in 2017 door de Koning Boudewijnstichting aangekocht en in permanente bruikleen gegeven.

AFSTOTINGSBELEID

Wat eens in de collectie van de Erfgoedbibliotheek wordt opgenomen, blijft er in principe voor altijd bewaard. Bij elke mogelijke herbestemming wordt dan ook zeer omzichtig te werk gegaan. Het voorstel wordt getoetst aan deze criteria:

- De af te stoten objecten vallen niet binnen de collectieprofielen van de collectie (zie verder);
- De herbestemming kadert binnen collectieafspraken die de bewaring elders garanderen;
- Er is een duurzaam digitaal alternatief dat, zonder al te grote kosten, kan worden aangeboden aan de gebruiker.

Elke herbestemming moet ten minste aan de eerste twee criteria voldoen.

DIGITALE PUBLICATIES

BORN DIGITAL EN WEBPUBLICATIES

De Erfgoedbibliotheek verzamelt elektronische publicaties die binnen haar collectieprofiel passen. Het kan zowel gaan om de digitale afgeleide van het papieren exemplaar, als om publicaties die digitaal verschijnen (born digital). Publicaties van commerciële uitgevers die digitaal verschijnen worden momenteel niet verzameld. Hiervoor kijken we uit naar de ontwikkeling van een gecoördineerd digitaal depotbeleid in Vlaanderen of België, en kaarten dit aan bij de bevoegde beleidsmakers.

Grijze en voornamelijk niet-commerciële literatuur in digitaal formaat wordt wel verzameld. De collectievormers gaan hier actief naar op zoek. Deze digitale afgeleide versies van de papieren exemplaren en born digital publicaties zijn vaak een onderdeel van gemaakte deponeringsafspraken. Op die manier ontstaan digitale deelcollecties die exhaustief en volledig zijn. We maken afspraken met de rechthebbenden (bv. auteur of uitgeverij), en dit zowel over de duurzame bewaring als over de beschikbaarstelling (en eventuele restricties hieromtrent).

Dit digitale verzamel- en acquisitiebeleid, met de focus op grijze literatuur en niet-commerciële publicaties, willen we in de toekomst verder ontplooiën en intensifiëren. Hoewel deze publicaties de facto moeilijker vindbaar zijn, willen we ze binnen een aantal nader te bepalen collectiedomeinen zo volledig mogelijk opsporen en verzamelen. Zo zien we vandaag ook heel wat literaire ‘publicaties’ opduiken op het internet in verschillende verschijningsvormen (bv. blogs, webpagina’s). Dit soort van digitale publicaties beweegt zich meestal los van het commerciële circuit. Wanneer we onze rol als bewaarbibliotheek voor de volledige ‘Vlaamse letterkunde’ willen opnemen, zullen we oplossingen moeten zoeken om dergelijke publicaties te selecteren en te bewaren voor toekomstige generaties. In de volgende jaren willen we samen met het Letterenhuis onderzoeken hoe we deze publicaties kunnen definiëren, selecteren, bewaren en toegankelijk maken.

ELEKTRONISCHE BRONNEN

We bieden digitale toegang tot verschillende vormen van informatie. Voor de tijdschriften wegen we per titel af of we de gedrukte versie of de digitale versie aanbieden, of beide. Hierbij laten de collectievormers zich leiden door budgettaire en inhoudelijke overwegingen. We regelen de toegang tot deze e-tijdschriften, hetzij via gespecialiseerde platformen, hetzij via de website van de uitgever. De meeste betalende e-tijdschriften zijn volgens restrictie van de uitgever enkel raadpleegbaar binnen de muren van de bibliotheek (via IP-herkenning, na login met wachtwoord of een combinatie hiervan).

Verder bieden we een beperkt aantal databanken aan om de bezoeker te ondersteunen in zijn onderzoekwerk. De aankoop van elektronische bronnen wordt getoetst aan de algemene criteria voor opname in de collectie. We streven er op termijn naar om een gecoördineerde stedelijke aanpak te realiseren rond de aankoop en terbeschikkingstelling van elektronische bronnen. Afstemming met de openbare bibliotheek, vakbibliotheek en museumbibliotheken is hiervoor een vereiste.

Ons selectiebeleid ter zake is in de eerste plaats ingegeven door budgettaire beperkingen. Abonnementen op diverse grote databanken zijn voor ons onbetaalbaar. Daarom zijn we lid van een aantal consortia, om zo gunstige voorwaarden te bedingen en de toegang tot deze wetenschappelijke databanken te faciliteren. Maar dit beleid is ook gestuurd door efficiënte keuzes, die een complementair aanbod garanderen. De meeste onderzoekers hebben ook via andere wegen toegang tot de voor hen relevante databanken. Daarom bieden we vooral die databanken aan die nog niet in het Anet-netwerk worden aangeboden en die aansluiten bij ons collectieprofiel (Anet is het netwerk van een twintigtal wetenschappelijke bibliotheken in Antwerpen en Limburg, die allemaal gebruikmaken van het bibliotheekbeheersysteem Brocade, dat ontwikkeld is door de Universiteit Antwerpen).

Ten slotte worden via de catalogus een groot aantal relevante, vrij toegankelijke online bronnen ontsloten. Heel wat titelbeschrijvingen linken door naar gratis e-tijdschriften, gedigitaliseerde collecties van andere instellingen, beeldbanken en full text bronnen. Een digitale bibliotheektoepassing op de website van de Erfgoedbibliotheek maakt de gebruiker wegwijs in het grote digitale aanbod van vrij toegankelijke bronnen en diegenen die enkel in de leeszaal kunnen worden geconsulteerd. We zetten voortdurend in op het verhogen van de kennis van het gebruik van deze bronnen, en dit zowel bij de eigen medewerkers als bij de leeszaalbezoekers.

BIBLIOGRAFISCHE ONTSLUITING

De online [bibliotheekcatalogus](#) is een van de voornaamste instrumenten om onze collecties zichtbaar en toegankelijk te maken. Onze catalografen werken permanent aan uniforme en kwaliteitsvolle beschrijvingen. Dankzij hun werk hebben onderzoekers en andere geïnteresseerden wereldwijd, zeven dagen op zeven en 24 uur op 24, toegang tot de collectie en vinden gebruikers ook wat ze zoeken.

Eind 2017 verzorgt een vast team van vijf medewerkers de catalografie (4,4 VTE) van de collectie moderne werken (na 1830) en oude drukken (voor 1830). Ook de conservator oude drukken en de beheerder van de tijdschriftencollectie werken hier aan mee. Studenten of vrijwilligers springen regelmatig bij voor specifieke opdrachten. Samen voegen ze jaarlijks ongeveer 13.000 bibliografische records toe aan de catalogus, goed voor meer dan 15.000 objecten.

In een bewaarbibliotheek gaat catalografie niet alleen om het invoeren van nieuwe titelbeschrijvingen volgens de regels van de kunst. Omdat die regels in het lange bestaan van de bibliotheek (en de bibliotheeksector) vele en vaak grondige wijzigingen ondergingen, gaat veel aandacht naar het beheer en het onderhoud van de catalogus en naar de opwaardering van oudere beschrijvingen.

Maar we zetten ook in op voortdurende vernieuwing en we blijven onze catalogus optimaliseren. Zo zijn we de eerste erfgoedbibliotheek in Vlaanderen die collectiegericht denken introduceerde in het bibliotheekbeheersysteem. Hiermee kunnen deelcollecties, bijvoorbeeld op basis van herkomst of thematische samenhang, in de online catalogus worden getoond. Deze module, gebaseerd op het Cometa-model, laat ook toe om informatie over deelcollecties te documenteren op een voor beheerders en gebruikers toegankelijke manier. Dit opent een nieuwe waaier aan mogelijkheden, niet alleen voor beheer maar ook voor de gebruiker/onderzoeker. De grote rijkdom en diversiteit van de bibliotheekverzameling komt op deze wijze veel meer tot haar recht.

Doel is om deze en ook andere nieuwe modules systematisch verder in te vullen en te ontwikkelen zoals het toevoegen van interessante informatie over het boek als object (exemplaarannotaties zoals ex libris, prijsboeken, boekbindersetiketten) maar ook shadebeelden en herkomstmerken. We willen in de toekomst graag andere (niet-Latijnse) letterschriften in de catalogus opnemen. We sluiten hiermee aan op internationale ontwikkelingen. In de volgende jaren zal hier meer en meer op worden ingezet.

Daarnaast stellen we alles in het werk om de zichtbaarheid van de collectie wereldwijd te verhogen. Dat doen we door onze bibliografische records te delen met andere (internationale) databanken. Ook de website, DAMS, tentoonstellingen en andere publieksactiviteiten zijn kanalen om de collectie te ontsluiten.

IN DE ANET CATALOGUS

We volgen het Anet-regelwerk voor zowel de formele als inhoudelijke ontsluiting van de collectie. Dit gebeurt voor moderne monografieën, oude drukken en voor seriële publicaties. Het regelwerk evolueert voortdurend. Zo bestaat sinds 2010 de mogelijkheid om publicatietypes toe te kennen en wordt sinds 2014 gewerkt met AAT-trefwoorden (Art & Architecture Thesaurus). Alleen al wegens de omvang van de collectie is het onmogelijk om alle wijzigingen steeds onmiddellijk toe te passen op alle titels. Het veranderend regelwerk zorgt zo dus continu voor een structurele achterstand in het actualiseren van de bestaande beschrijvingen.

De diepte van inhoudelijk en formeel ontsluiten wijzigt in principe niet, ongeacht welke collectie wordt ontsloten. De standaard ligt steeds hoog, los van de aard of het type van de publicatie. Er worden dus geen korte onvolledige beschrijvingen gemaakt. Voor de boeken uit de periode van de handpers, tot circa 1830, bestaat de mogelijkheid voor een meer gespecialiseerde bibliografische ontsluiting, gericht op de onderzoekers die dit type materiaal gebruiken.

Soms leiden de eisen die horen bij het werken in een netwerk enerzijds en de specifieke eigen noden anderzijds tot een spanningsveld. Gelukkig is er binnen Anet steeds een open en constructief overleg mogelijk. Recente kwesties waren er bijvoorbeeld over de coherente beschrijving van edities van schoolboeken en het opnemen van veiling- en tentoonstellingsgegevens.

Voor plaatskenmerken biedt Anet grotere vrijheid aan de individuele instellingen. Daar maken we dan ook dankbaar gebruik van. Omdat we geen publicaties uitlenen, kunnen we bijvoorbeeld convoluten op een geheel eigen manier beschrijven.

PRIORITEIT EN ACHTERSTAND

De catalogafen streven ernaar om de dagelijkse aankopen, kleine schenkingen en de jaarlijkse overdrachten in het kader van overeenkomsten (bv. Iedereen Leest en Uitgeverij Pelckmans) onmiddellijk in de catalogus te ontsluiten. De grote, soms ook oudere schenkingen, aankopen en bibliotheekovernames worden projectmatig aangepakt. Een voltijdse medewerker heeft naar schatting nog zeker tien jaar nodig om de huidige achterstand weg te werken.

Een overzicht van nog te verwerken collecties is hiervoor de leidraad. De directeur van de Erfgoedbibliotheek beslist, samen met de stafleden, over de volgorde van de verwerking van grotere schenkingen. Ze laten zich hierbij leiden door verschillende motieven: formele afspraken met schenkers over de snelheid van ontsluiting, de waarde van de collectie voor wetenschappelijk onderzoek, de mate waarin de collectie binnen de zwaartepunten van de bibliotheek valt ...

AFSPRAKEN BIJ VERWERKING VAN DEELCOLLECTIES

Bij de start van de verwerking van een grote overname, schenking of aankoop worden er steeds, al dan niet in samenspraak met de schenker, afspraken gemaakt. Vaak gaat het daarbij om het toekennen van zogenaamde sigilla of oormerken. Een dubbel sigillum laat toe om de collectie na verwerking opnieuw virtueel te reconstrueren, omdat ook de doubletten worden geormerkt. Dat is een absolute meerwaarde en soms zelfs een vereiste voor het wetenschappelijk onderzoek.

Andere afspraken kunnen gaan over de omgang met paraferalia die in de boeken worden gevonden of het retourneren van doubletten. Verder kunnen er afspraken worden gemaakt over het al dan niet dubbel opnemen van boeken met opdrachten, aantekeningen, ex-librissen, enz.

OPNAME IN ANDERE (INTERNATIONALE) ZOEKINSTRUMENTEN

Al meerdere decennia wordt de collectie van de Erfgoedbibliotheek opgenomen in internationale referentiewerken, gedrukt of online. De afgelopen jaren zetten we, in zeer nauwe samenwerking met Anet, sterk in op het verhogen van de zichtbaarheid van de collecties in externe online catalogi en internationale databanken. De catalogusrecords van de bibliotheek zijn sinds 2011 opgenomen in UniCat, de overkoepelende catalogus van wetenschappelijke bibliotheken in België. We zijn de enige erfgoedbibliotheek in Vlaanderen waarvan de collectie is opgenomen in WorldCat (de grootste bibliografische databank ter wereld) en het Centraal Bestand Kinderboeken (gemeenschappelijke Nederlandse kinderboekencatalogus). De collectie is ook ontsloten in de internationale Art Discovery Group Catalogue (de opvolger van artlibraries.net). We zetten dit beleid in de komende jaren verder. De collectie is daardoor niet enkel vindbaar in deze externe catalogi, de beschrijvingen worden er ook verrijkt met samenvattingen, full text, en andere trefwoorden.

Daarnaast participeren we actief in twee databanken van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. De Short Title Catalogus Vlaanderen is een retrobibliografie van het in Vlaanderen voor 1801 gedrukte boek. Bedoeling is om op termijn alle Vlaamse oude drukken uit de collectie hierin in te voeren. Voor de werken uit de zeventiende eeuw is dit reeds gebeurd. Abraham, de catalogus van Belgische kranten brengt historische kranten uit de periode van het kwetsbare papier (1830-1950) in kaart. Onze volledige collectie Belgische kranten uit die periode is hierin opgenomen. Delen van de collectie zijn daardoor ook vindbaar via deze gespecialiseerde catalogi.

ANDERE VORMEN VAN ONTSLUITING

De bibliotheekcatalogus en andere databanken zijn niet de enige instrumenten om de collectie toegankelijk te maken. Hierin nemen ook de leeszaalwerking, de website, de digitaliseringsprojecten en de publieksactiviteiten een sleutelrol op. Enkel digitalisering vormt onderwerp van dit plan (zie verder).

ONTSLUITING VOOR DERDEN

Deze bibliotheek coördineert en ondersteunt mee de werking van de stedelijke vakbibliotheken. We beschrijven de nieuwe aanwinsten en oudere collecties voor een aantal stedelijke musea die geen eigen bibliotheekwerking hebben. Het gaat over het MAS, Red Star Line Museum, het Letterenhuis, Museum Mayer van den Bergh en het Museum Vleeshuis. Deze manier van werken is niet enkel kostenefficiënt maar vormt ook een goede basis voor afspraken rond collectiebeleid.

BEHOUD EN BEHEER

Als bewaarbibliotheek is de duurzame zorg voor onze collectie een prioriteit. Het merendeel van de collectie heeft te lijden aan verzuring, een tikkende tijdbom, die we enkel door goede zorg kunnen controleren. Collectiezorg (en de sensibilisering errond) is in de eerste plaats de kerntaak van de afdeling behoud en beheer. Dit team bestaat, naast de verantwoordelijke, uit twee vaste medewerkers en krijgt daarbij de ondersteuning van een aantal steeds tijdelijke en dus wisselende werkervaringsklanten (sociale tewerkstelling). Alle medewerkers worden gesensibiliseerd om doordacht, zorgzaam en correct met de collectie om te gaan en om ook de bibliotheekgebruikers hierbij te begeleiden.

De komende jaren willen we het beleid bestendigen en het gericht en planmatiger uitbouwen. We bewandelen daarin drie sporen, waarvan de eerste twee het meeste gewicht hebben: conserveren, conserveren en presenteren.

PRESERVERINGSBELEID

Preservering is het ingrijpen in de omgevingsfactoren en de procedures voor de manipulatie van een document om het risico op schade tegen te gaan of te beperken.

DEPOTBEHEER

Een eerste speerpunt in het preserveringsbeleid is de inzet op de bewaring van de collectie in veilige en schone magazijnen, die aan hoge plaatsing- en klimaatstandaarden voldoen. De collecties worden bewaard in geklimatiseerde magazijnen. De preserveringsnormen van bijvoorbeeld de British Library en Bureau Metamorfoze leggen idealiter een relatieve vochtigheid op tussen 50% en 55% en een magazijntemperatuur van circa 18°C. Samen met de technische diensten van de stad Antwerpen streven we ernaar om deze normen via de klimaatregeling en de verwarming zo goed mogelijk te halen.

Elk magazijn is voorzien van één of meerdere dataloggers die temperatuur en relatieve vochtigheid continu meten en registreren in een databank. Deze klimaatgegevens zijn permanent raadpleegbaar en opvraagbaar per dag, week, maand of jaar. Deze meetresultaten zijn onontbeerlijk voor een goede opvolging van het magazijnklimaat en om bij te hoge of te lage waarden snel te anticiperen zodat een stabiel klimaat behouden blijft.

Er is geen direct zonlicht in de magazijnen en er wordt gezorgd voor verlichting die niet te sterk is en waarbij zo weinig mogelijk ultraviolet licht aanwezig is. De collectie staat verspreid over verschillende magazijnen en is numeriek en volgens formaat geplaatst. De magazijnen zijn uitsluitend toegankelijk voor medewerkers. Het magazijn kostbare werken (oude en waardevolle drukken) is strikt beveiligd en slechts toegankelijk voor een deel van het personeel. In de volgende jaren moeten alle oude drukken systematisch verhuizen naar dit magazijn. Enkel de Nottebohmzaal vormt hierop een uitzondering.

De afdeling behoud en beheer wil in de komende jaren haar zorg voor een stofvrije collectie intensifiëren en het ontstoffen van de magazijnen en hun collecties verder systematisch aanpakken. Stof is een ideale voedingsbodem voor schimmels en bacteriën en trekt soms ook ongedierte aan. Een ‘boekencarwash’ of ontstoffingsmachine staat hoog op het verlanglijstje. Daarnaast wil de afdeling werk maken van een plan rond Integrated Pest Management dat inzet op het bestrijden, monitoren en vangen van insecten en ongedierte.

ZUURVRIJ VERPAKKEN

Naast een optimale bewaaromgeving werkt behoud en beheer aan een optimale berging van de collectie. Een hoeksteen van dat beleid is het kaften van nieuwe aanwinsten met zuurvrije wikkels, het samenbrengen van publicaties in kleine formaten in zuurvrije dozen, het maken van zuurvrije foedralen en het inbinden van kranten in zuurvrije banden. Daarnaast worden retroactief oude en verzuurde kaften, mappen en dozen waarin de collectie is opgeborgen, vervangen door zuurvrije kaften, mappen en dozen. Voor sommige deelcollecties wordt extra ingezet op een verbeterde berging: zuurvrij bescherm- of opbergmateriaal, preventieve conserveringsmaatregelen (losmaken, herbinden ...) en digitalisering.

Zuurvrij verpakken gaat verzuring en andere schadevormen tegen: kaften, mappen en dozen met een neutrale pH-waarde bieden bescherming tegen schadelijke invloeden van temperatuur, vochtigheid en licht en ze zijn ook een buffer tegen vuil en gebruiksschade. De etiketten die bij een boek horen (met catalogusnummer, plaatskenmerk en streepjescode) worden nu op de wikkels geplakt en niet langer direct op de boekband of de titelpagina, zoals vroeger helaas gebruikelijk was.

RUIMTEGEBREK

In 2016 bracht een intern onderzoek de nog beschikbare vrije ruimte in de magazijnen in kaart. Voor sommige publicatietypes is nog veel plaats. Voor andere, zoals kranten en preciosa, dreigt er in de nabije toekomst een tekort aan ruimte. Er is nood aan een fysieke uitbreiding van depotruimte, zodat de bewaarfunctie van de bibliotheek voor haar toekomstige collectie kan worden voortgezet en veilig gesteld.

Om veiligheidsredenen en voor goede conservering worden de moederfilms van de microfilms in 2018 ondergebracht in een speciaal hiervoor ontworpen koelcel in een extern depot. Daarnaast wordt gedacht aan een interne renovatie waarbij de ruimtes optimaal worden heringericht, rekening houdend met de nieuwe behoeften en opdrachten van de bibliotheek.

De beschikbaarheid van een extern depot is een absolute noodzaak. De Luchtbalkazerne die nu als extern depot wordt gebruikt voldoet niet aan de normen voor conservering. In een goed beveiligd en ingericht extern depot zouden papieren collecties die gedigitaliseerd zijn, zoals kranten en tijdschriften, duurzaam bewaard kunnen worden en slechts tevoorschijn gehaald voor onderzoeksprojecten of tentoonstellingen. Op die wijze kan in de hoofdvestiging aan het Hendrik Conscienceplein veel ruimte vrijgemaakt worden. Beide pistes worden onderzocht.

SENSIBILISERING

Sensibilisering van alle medewerkers, bibliotheekgebruikers en -bezoekers maakt inherent deel uit van een geïntegreerd conserveringsbeleid. Iedereen die in contact komt met een stuk uit de collectie moet de behoud-en-beheerreflex en dito attitude hebben om correct en zorgzaam met de collectie om te gaan. De afdeling behoud en beheer ziet deze sensibilisering en opleiding als essentieel deel van haar taak en werking.

COLLECTIEHULPVERLENINGSTEAM

In 2015 werd een collectiehulpverleningsteam opgericht. In geval van een calamiteit staat dit team in voor het redden en evacueren van de collectie en om gevolgschade te voorkomen. Een collectieverantwoordelijke en de verantwoordelijke voor behoud en beheer beslissen in die situaties welke maatregelen genomen moeten worden om de collectie preventief, tijdens of na een calamiteit te beschermen. Zij bieden samen met hun eigen medewerkers eerste hulp aan de collectie (voor zover dat kan) en schakelen conserveringsexperten in indien nodig, zoals de collega's van de stedelijke dienst Collectiebehoud & Beheer.

DIGITALISERING

De rol van digitalisering van werken uit de collectie of van een hele deelcollectie als conserverende maatregel komt in dit plan aan bod bij de bespreking van het digitaliseringsbeleid. Als een werk niet (langer) geschikt is voor raadpleging in de leeszaal (en alle manipulaties van het object die daarmee gepaard gaan), beslist de afdeling behoud en beheer om het werk als 'onbeschikbaar' te kenmerken. Om de inhoud van deze waardevolle, beschadigde of vaak geraadpleegde stukken toch toegankelijk te houden, worden deze werken waar mogelijk gedigitaliseerd. Dat is een taak voor het eigen digitaal atelier van de bibliotheek.

CONSERVERINGSBELEID

Conserveren is ingrijpen in het document om het fysische, chemische en/of biologische afbraakproces te remmen en de bestaande toestand te stabiliseren.

SCHADEREGISTRATIE

De materiële toestand van de collectie wordt in kaart gebracht met behulp van een speciaal hiervoor ontwikkelde module in het bibliotheekbeheersysteem Brocade. Wanneer schade wordt aangetroffen aan een specifiek werk, bijvoorbeeld naar aanleiding van bruiklenen of na restauratie, wordt dit door de behoudsmedewerkers geregistreerd. De module wordt ook door de catalografen gebruikt bij het opnemen van objecten uit schenkingen. Bij collecties die in hun geheel zijn behandeld (bv. gammastraling) wordt dit voor elk opgenomen exemplaar genoteerd.

Behoud en beheer wil in de toekomst die lijn van systematische schaderegistratie verder doortrekken. Het maakt een doordachte aanpak van de collectiezorg mogelijk, wat geen overbodige luxe is voor een dergelijke omvangrijke en diverse collectie. Daarvoor wil ze ook gebruikmaken van de UPLA-steekproefmethode, die in 2014 door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek werd ontwikkeld. UPLA staat voor de Universal Procedure for Library Assessment en is een pragmatisch en efficiënt statistisch model voor schaderegistratie in (erfgoed)bibliotheek.

BOEKEN-EHBO

Aangezien het budget tot strenge keuzes noopt genieten grote en dure restauraties aan specifieke stukken geen prioriteit. Behoud en beheer trekt daarentegen de kaart van collectie-EHBO, waarbij kleine schade aan de collectie, zoals scheuren en losse bladzijden, of schade aan platten en ruggen in huis en door eigen medewerkers wordt hersteld. Deze aanpak maakt met relatief beperkte middelen een snelle en algehele opwaardering van de collectie-conditie mogelijk. Specifieke deelcollecties of magazijnen krijgen hierbij prioriteit. Er wordt niet ingezet op restauraties door externe deskundigen. Uiteraard wordt hiertoe in specifieke gevallen wel overgegaan, bijvoorbeeld naar aanleiding van een bruikleen, tentoonstelling of calamiteit.

CALAMITEITEN

Helaas zijn calamiteiten aan de collectie nooit helemaal te vermijden. In 2015 startte een grootschalig conserveringsproject om de collectie van een door schimmel aangetast magazijn volledig schimmelvrij te maken. Wanneer dat gebeurd is en de gereinigde collectie in een ander magazijn is ondergebracht, worden enkele maatregelen genomen om een gelijkaardige calamiteit te vermijden (o.a. magazijn ontsmetten en herschilderen met schimmelwerende verf).

Op vlak van conservering en bij calamiteiten wordt een beroep gedaan op de inbreng van collega's van de dienst Collectiebehoud & Beheer. Hun praktische ondersteuning en adviesverlening versterkt de afdeling behoud en beheer in haar werking en helpt bij het oplossen van conserveringszaken.

PRESENTATIEBELEID

De afdeling behoud en beheer ondersteunt zowel de eigen tentoonstellingen van de bibliotheek als tentoonstellingen van andere erfgoedinstellingen in binnen- en buitenland.

Het team van behoud en beheer is verantwoordelijk voor zowel de inkomende als de uitgaande bruiklenen, en neemt de conditiecontrole, het maken van boekensteunen, bruikleenrapporten en alle bruikleenbegeleiding voor haar rekening.

DIGITAAL BELEID

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience zet volop in op de digitale bibliotheek. Dit gebeurt op meerdere fronten: de digitalisering van haar rijke papieren collecties, het verzamelen en bewaren van publicaties die origineel in digitaal formaat verschijnen (born digital), de duurzame bewaring, het beheer en de ontsluiting van al deze digitale bestanden, en de toegang tot een kwalitatief aanbod aan elektronische bronnen.

DIGITALISERING

De vraag naar digitalisering van onze collecties wordt alsmaar groter. Studenten en onderzoekers vragen dat we hier nog meer op inzetten en verwachten dat digitale bestanden in hoge kwaliteit, in verschillende formaten en gemetadateerd beschikbaar zijn. Maar naast onderzoek en snelle toegang is ook conservering van het analoge materiaal een belangrijk criterium om te digitaliseren. Digitalisering wordt verder ingezet om de zichtbaarheid van de bibliotheek te vergroten door een breder publiek snelle toegang tot de collectie te verschaffen.

Het digitaliseringsbeleid tracht op al deze vragen antwoorden te bieden. Kleinschalige digitaliseringsopdrachten voert de bibliotheek in huis uit. Voor 'massadigitalisering' gaan we in projectverband partnerschappen aan.

EIGEN REPRODUCTIEAFDELING

In 2015 besloten we om het microfilmen van de collectie volledig stil te leggen en volop in te zetten op een uitsluitend digitaal reproductiebeleid. Er werd een nieuwe fotografie-opstelling aangekocht die de voordelen van snelheid, kwaliteit en flexibiliteit verenigt. Door ook op termijn de A0 scanner te vervangen die tien jaar geleden werd aangekocht, kunnen we in de komende jaren aan de toenemende vraag naar volledig gedigitaliseerde publicaties blijven voldoen.

MASSADIGITALISERING

Met een kleine reproductieafdeling en een beperkt aantal personeelsleden kunnen we zelf geen massadigitalisering aan. We beschikken ook niet over de middelen om grote volumes uit te besteden. Daarom wordt hiervoor volop op samenwerking ingezet of gezocht naar externe financiering.

Omwille van onze uitgebreide en waardevolle collectie, met onder meer complete reeksen seriële publicaties, zijn we een veelgevraagde partner in grootschalige digitaliseringsprojecten. We gaan hier in principe graag op in, omdat deze projecten de mogelijkheid bieden om grote delen van de collectie thematisch en projectmatig te digitaliseren. In deze projecten zijn we voornamelijk een leverancier van te digitaliseren materiaal.

Daarnaast gaan we actief op zoek naar partnerships, en nemen we zelf het initiatief om een bepaalde titel of deelcollectie te laten digitaliseren en hiervoor de nodige fondsen te vinden. Onze rol en (tijds)investering varieert dus van project tot project. Want een investering is het altijd: materialen moeten worden opgehaald, voorbereid en geïnventariseerd, conditiestaten en contracten opgemaakt en bruikleenprocedures opgestart. Per samenwerkingsverband worden er ook afspraken gemaakt over de digitaliseringsnormen, bewaring en ontsluiting.

Een project dat over meerdere jaren loopt is onze samenwerking aan de DBNL, de digitale bibliotheek van de Nederlandse letterkunde. Via de Vlaamse Erfgoedbibliotheek zijn we hierin een prioritaire partner en de eerste leverancier van collecties Nederlandse taal- en letterkunde die zich niet in Nederland bevinden.

CRITERIA VOOR DIGITALISERING

Verschillende overwegingen en invalshoeken spelen een rol bij de selectie van de publicaties en objecten die worden gedigitaliseerd:

- **RAADPLEGING.** Seriële publicaties, historische kranten en tijdschriftenreeksen zijn de meest opgevraagde en geraadpleegde materialen in de leeszaal. Door deze te digitaliseren en online beschikbaar te stellen kunnen meer mensen deze publicaties raadplegen.
- **MATERIËLE TOESTAND.** Veel originele materialen, vooral kranten en seriële publicaties, zijn onderhevig aan verzuring en daardoor in slechte staat. Digitalisering vanuit conserveringsoogpunt biedt een oplossing om de inhoud van deze werken beschikbaar te houden en om verdere gebruiksschade aan de originele objecten te voorkomen.
- **INHOUD.** Op basis van hun inhoud en belang (zwaartepuntcollecties) selecteren de collectievormers individuele publicaties of kleinere deelcollecties om te digitaliseren.
- **ONDERZOEK.** In de toekomst willen we de digitaliseringswensen en -verwachtingen van onze gebruikers duidelijker in kaart brengen. Door bijvoorbeeld in dialoog te gaan met individuele onderzoekers en met vakgroepen van universiteiten en hogescholen, kunnen we deze grote gebruikersgroepen proactief ondersteunen en faciliteren. Dit beleid wordt de komende jaren opgestart en uitgewerkt, en zal rekening houden met de noden en wensen uit het vakgebied van de digital humanities.
- **PRESENTATIE.** Op eigen initiatief en op vraag van collega-erfgoedinstellingen van de stad Antwerpen wordt ook beeldmateriaal uit de collectie gedigitaliseerd voor bijvoorbeeld tentoonstellingen. Sporadisch worden materialen uit de collecties van deze instellingen, die wegens hun formaat enkel op de A0 scanner passen, met behulp van onze apparatuur gescand.
- **REPRODUCTIE-AANVRAGEN.** Gebruikers kunnen tegen betaling hoogwaardige reproducties bestellen uit onze collectie, bijvoorbeeld ter ondersteuning van eigen onderzoek of voor opname in tentoonstellingscatalogi of wetenschappelijke artikels.

MICROVERFILMING EN DIGITALISERING

Hoewel de microverfilming werd stopgezet, worden deze films nog steeds frequent geconsulteerd door onze gebruikers. De moederfilms bewaren we in een afzonderlijk depot. De duplicaatfilms zijn ontsloten via de catalogus en staan ter beschikking voor consultatie. Leeszaalgebruikers kunnen de films bekijken op microfilmleestoestellen en zelf afdrukken maken of scans van pagina's gratis op een USB-stick opslaan. Momenteel onderzoeken we de mogelijkheid om de films te digitaliseren zodat de eindgebruiker ze sneller, efficiënter en vanop afstand kan doorzoeken.

DIGITALE COLLECTIEVORMING

Voor het beleid inzake de collectievorming van en het verschaffen van toegang tot digitale publicaties en elektronische bronnen verwijzen we naar het hoofdstuk over 'Collectievorming', eerder in dit document.

BEHEREN, ONTSLUITEN EN BEWAREN

DIGITAL ASSET MANAGEMENT SYSTEM

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience initieerde in 2010 het DAMS-project voor de Antwerpse erfgoedinstellingen en nam gedurende 7 jaar de projectleiding op zich. DAMS bundelt de digitale collecties (gedigitaliseerd en born digital) van de Antwerpse stedelijke musea en erfgoedinstellingen en regelt de publieke toegang tot de collecties. Dit beheersysteem is nu structureel verankerd in de werking van Musea & Erfgoed Antwerpen en behoort tot de opdracht van de beleidsmedewerker digitale collecties.

Dankzij een koppeling tussen DAMS en het bibliotheekbeheersysteem Brocade wordt vanaf 2017 een gebruiksvriendelijke strategie voor terbeschikkingstelling en metadatering mogelijk. Bij de ontsluiting en het gebruik van reproducties hanteren we het open data principe, zoals door de stad Antwerpen beslist. Dit wil zeggen dat digitale reproducties van werken waar geen auteursrecht meer op rust, door iedereen vrij gebruikt kunnen worden in eender welke publicatie, website of toepassing. Een correcte bronvermelding bij gebruik van elke afbeelding is wel noodzakelijk. Werken waar wel nog auteursrechten op rusten worden kunnen enkel intra muros worden geraadpleegd. Publicaties waarvan het moeilijk te bepalen is of er nog auteursrechten op rusten (bv. seriële publicaties), worden 125 jaar na hun publicatiedatum vrij online aangeboden.

DUURZAAM BEWAREN

De duurzame bewaring van digitale en gedigitaliseerde publicaties in onze collectie loopt over drie sporen:

- De moederbestanden van intern gedigitaliseerde publicaties, en born digital publicaties die door onze collectievormers in de collectie worden opgenomen, worden in het e-depot van de stad Antwerpen op een duurzame manier gearchiveerd. DAMS en dit e-depot zijn met elkaar gelinkt.
- Naar aanleiding van de massadigitalisering van onze collectie frontbladen, worden deze gedigitaliseerde bladen bewaard door het VIAA, Vlaams instituut voor Archivering. In 2016 sloot de stad Antwerpen een overkoepelende overeenkomst met VIAA voor de bewaring van eventueel toekomstige digitaliseringsprojecten van stedelijke instellingen.
- Vanaf 2017 wordt binnen het project DBNL, de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, intensief samengewerkt met de Koninklijke Bibliotheek van Nederland. Dit project zorgt zowel voor de duurzame bewaring als de ontsluiting van de gedigitaliseerde publicaties uit onze collectie.

DEEL 2.

EEN DUURZAAM EN DYNAMISCH VERZAMELBELEID

DE COLLECTIE

EEN TRADITIE VAN MEER DAN 500 JAAR VERZAMELEN

De oorsprong van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience gaat terug tot het einde van de vijftiende eeuw. Van een ambtelijke bibliotheek ter ondersteuning van de stedelijke magistraten, evolueerde ze naar een bibliotheek die in 1805 voor raadpleging werd opengesteld voor het publiek.

Met de aanstelling van Frans Hendrik Mertens in 1834 kreeg het verzamelbeleid voor de eerste maal vaste vorm. Dankzij zijn inspanningen en die van zijn opvolgers, groeide de bibliotheek in de negentiende eeuw uit tot een universele collectie. Deze werd opgebouwd rond de zwaartepunten 'histoire', 'philologie', 'histoire littéraire', 'jurisprudence', 'théologie', naast de rubrieken wis- en natuurkunde, geneeskunde, wijsbegeerte, bibliografie en 'arts et métiers'. In deze periode werd de basis gelegd van de huidige imposante collectie Nederlandse letterkunde.

Tot diep in de twintigste eeuw werd in al deze verschillende domeinen steeds een zeer ruim, maar ook een vaak wisselend verzamelbeleid gevoerd. De persoonlijke voorkeuren en achtergronden van de verschillende bibliothecarissen drukten een sterke inhoudelijke stempel op de collectievorming.

In 1980 legde de gemeenteraad voor de eerste keer in de geschiedenis de opdracht en een ruw collectieprofiel van de toenmalige Stadsbibliotheek vast. In die periode kregen de drie universitaire bibliotheken (van de nu eengemaakte Universiteit Antwerpen) op het Antwerpse grondgebied vorm en trad een nieuw decreet voor het openbare bibliotheekwerk in voege. Daarom beraadde de stad Antwerpen zich over de missie van de Stadsbibliotheek en besliste men haar opdracht scherp te stellen. De acquisitie van werken over exacte wetenschappen werd stopgezet en aan de universiteiten overgelaten. De bibliotheek zou haar verzamelbeleid vanaf nu helemaal toespitsen op de humane wetenschappen in het algemeen en op enkele verzameldomeinen in het bijzonder: het oude boek, de Antverpiensia, de Nederlandse letterkunde, de geschiedenis en cultuurgeschiedenis van Vlaanderen en van de Nederlanden, de Vlaamse Beweging, de geschiedenis van de exacte wetenschappen.

Dat zijn tot vandaag nog altijd de zwaartepunten in het aanwinstenbeleid. We verzamelen handschriften, oude en moderne drukken, kranten, tijdschriften en kaarten. We hebben daarbij ook aandacht voor de objectwaarde: bijzondere boekbanden, opdrachten, nota's en ex librisen. Rond Nederlandse taal, cultuur en geschiedenis hebben we de ambitie om alle gedrukte publicaties, uitgegeven in of buiten Vlaanderen te verzamelen. Voor het digitale collectiebeleid onderzoeken we welke taken we zelf kunnen opnemen en welke op nationaal niveau of in samenwerking moeten worden uitgevoerd.

COLLECTIEWAARDERING

De kracht van de collectie is ongetwijfeld de brede waaier aan verzameldomeinen en deelcollecties. Het uitgangspunt was nooit om uitsluitend te focussen op topstukken, wel om zo compleet mogelijke onderzoekcollecties samen te stellen. Dat werd heel duidelijk in een onderzoek naar de waarde van de collectie dat KPMG in 2002 uitvoerde. De verzameldomeinen die de stad in 1980 had vastgelegd werden gewaardeerd op basis van de ‘conspectusmethode’, een kwalitatieve analyse om de sterktes en zwaktes van een bibliotheekcollectie te meten. Experten werden gevraagd om binnen een rangorde van 0 tot 5 de sterkte van een collectie aan te duiden. 0 staat voor geen collectievorming, 5 voor een complete collectie.

Specialisten zoals Joris Van Parys en Kris Humbeeck (Nederlandse letterkunde), Bruno De Wever en Rémonde Panis (geschiedenis van Vlaanderen en de Nederlanden), Hendrik Vervliet en Pierre Delsaerdt (collectie oude drukken), Marc Jacobs en Alfons Thijs (volkscultuur) gaven deze deelcollecties scores van 4 of 5. Ze beoordeelden onze collecties minstens even volledig en soms vollediger dan die van andere grote referentie- en bewaarbibliotheken in Vlaanderen en Brussel (UAntwerpen, KU Leuven, UGent, Koninklijke Bibliotheek van België).

Ze beoordeelden elk zwaartepunt afzonderlijk als een collectie op onderzoeksniveau. Dit betekent dat we collecties beheren met alle bronnenmateriaal dat vereist is voor onafhankelijk onderzoek. Alle belangrijke referentiewerken, een uitgebreide selectie gespecialiseerde monografieën en gespecialiseerde collecties eigen aan het onderzoeksdomein, een uitgebouwde collectie tijdschriften, verzamelingen van abstracts, indexen, buitenlandse werken en bronnenmateriaal voor historisch onderzoek in het domein zijn aanwezig. Deze kwalitatieve beoordelingen werden verder ook kwantitatief onderbouwd.¹

METHODIEK: EEN DYNAMISCHE BENADERING

Al enkele jaren voelen we de nood om het verzamelbeleid meer te verfijnen en om een duidelijk referentiekader uit te werken. De in 1980 vastgelegde verzameldomeinen werden immers zeer ruim geformuleerd. Dit maakt meerdere interpretaties mogelijk en zorgt ervoor dat de collectievorming niet altijd even consistent verloopt.

¹ *Van Stadsbibliotheek Antwerpen naar Vlaamse Erfgoedbibliotheek...: eindrapport*, KPMG, 2002. (<http://anet.be/record/opacehc/c:lvd:3242881/N>).

Om een beter zicht te krijgen op het huidige aanwinstenbeleid hebben we de volledige collectie, zoals ze in de loop der eeuwen tot stand is gekomen, doorgelicht. Ook de nog niet-ontsloten fysieke collecties maken hiervan deel uit. Het archief van onze eigen organisatie (het afgesloten archief bevindt zich in het Felixarchief) en de museale collectie (kunstwerken, meubilair ...) werden niet meegenomen. Deze oefening hebben we zo goed en zo kwaad als het kon uitgevoerd, het gaat immers over zeer veel en diverse collectiestukken. We consulteerden hiervoor de beleidsdocumenten van onze voorgangers. We zijn ons er zeer van bewust dat verder onderzoek noodzakelijk is. Dat is precies waar we de volgende jaren sterk op willen inzetten. Het blijft *work in progress*.

Uitgaande van de historische gegroeide situatie en met het oog op een duidelijker kader hebben we ervoor gekozen om meerdere collectieprofielen inhoudelijk met elkaar te verbinden in zogenaamde kennisdomeinen. We speelden hiervoor leentjebuurt bij het collectieplan van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam (UvA).² Deze methodiek waarbij collecties niet hiërarchisch of chronologisch maar dynamisch en inhoudelijk aan elkaar worden gekoppeld biedt grote flexibiliteit. Want de geschiedenis leert ons dat collectievorming geen statisch gegeven is maar regelmatig fluctueert en zich aanpast aan maatschappelijke veranderingen en nieuwe tendensen. Soms bieden zich grote nieuwe collecties aan of komen er vanuit onderwijs, onderzoek en de maatschappelijke omgeving nieuwe vragen en worden nieuwe onderzoeksgebieden gedefinieerd. De gehanteerde methodiek maakt het mogelijk om hier snel en adequaat op in te spelen.

STRUCTUUR

We onderscheiden voor vier grote kennisdomeinen, waarbinnen het verzamelbeleid zich sinds het ontstaan van de bibliotheek steeds verder ontwikkelde: Taal- en letterkunde, Boek en bibliotheek, (Cultuur)geschiedenis en Wetenschapsgeschiedenis. Daaronder identificeerden we 24 collectieprofielen, waarvan er zes zwaarder doorwegen dan de andere. Dit zijn de absolute zwaartepunten, zoals ook is gebleken uit de collectiewaardering in de studie van KPMG. Voor deze zwaartepunten streven we naar volledigheid, diepgang en objectiviteit. In onderstaande tabel hebben we ze visueel gemarkeerd (vet).

² *Collectieplan UvA Erfgoed 2015–2018*, Beschikbaar op: <http://bijzonderecollecties.uva.nl/over-ons/organisatie/collectieplan/collectieplan.html>.

Kennisdomein	Collectieprofiel
1. Taal- en letterkunde	1. Nederlandse letterkunde
	2. Belgische Franstalige letterkunde
	3. Wereldliteratuur en werelddalen
	4. Jeugdliteratuur
	5. Neolatijnse letterkunde
	6. Beeldverhalen
	7. Nederlandse taalkunde
2. Boek en bibliotheek	8. Bibliotheekwetenschap, archiefkunde en erfgoedbeheer
	9. Boekgeschiedenis
	10. Bibliotheekwetenschap, archiefkunde en erfgoedbeheer
	11. Oude drukken en handschriften
3. (Cultuur)geschiedenis	12. Pers en media
	13. (Geschiedenis van) Antwerpen
	14. Geschiedenis van Vlaanderen, België en de Nederlanden
	15. Geschiedenis van Europa en de wereld
	16. Volkscultuur
	17. Religie en levensbeschouwing
	18. Recht en rechtsgeschiedenis
	19. Filosofie
	20. Kunst en muziek
	4. Wetenschapsgeschiedenis
22. Geneeskunde, diergeneeskunde en psychotherapie	
23. Cartografie, geografie en reizen	
24. Exacte wetenschappen	

Op de volgende pagina's worden de vier kennisdomeinen en 24 collectieprofielen verder in detail toegelicht. Deze beschrijvingen volgen telkens hetzelfde stramien. Elk kennisdomein en collectieprofiel wordt ingeleid door een korte definitie en introductie. Elk profiel wordt verder aangevuld met:

- **POSITIONERING.** Een eerste aanzet tot waardering, ook gebaseerd op de doorlichting van KPMG.
- **SAMENSTELLING.** Een overzicht van de genres en documenttypes binnen dit profiel.
- **COLLECTIES.** Een overzicht van in de catalogus geregistreerde deelcollecties (herkomst- of thematische collecties). Deze lijst is niet volledig en wordt voortdurend aangevuld.
- **COLLECTIEVORMING.** Een overzicht van het verzamelbeleid. We beschrijven zowel het actieve, het passieve als het afgesloten acquisitiebeleid.

Het actieve verzamelbeleid gaat over publicaties waar de collectievormers zelf naar op zoek gaan. Ze kunnen worden aangekocht bij boekhandels, agentschappen, antiquariaten, veilingen ... Ook collectie- of deponeringsafspraken en het aanmoedigen van schenkingen vallen hieronder. Dit actieve acquisitiebeleid wordt voor elk collectieprofiel zo volledig mogelijk in kaart gebracht.

Het passieve acquisitiebeleid geeft een overzicht van profielen die alleen worden aangevuld wanneer ze ons via schenking worden aangeboden. Publicaties die hieronder vallen worden alleen opgenomen wanneer ze een lacune opvullen. Deze opsomming van het passieve acquisitiebeleid is uiteraard niet exhaustief: schenkingen laten zich niet op voorhand inplannen.

Het afgesloten collectiebeleid toont beschrijvingen van publicaties die, in tegenstelling tot vroeger, niet meer worden verzameld. Ofwel bezitten we hiervan al een volledige of voldoende representatieve collectie, ofwel past de opname ervan niet meer in het beleid dat de bibliotheek vandaag wil voeren. Dat wil niet zeggen dat we deze afgesloten collecties afvoeren: wat eens in de bibliotheek is opgenomen, blijft er in principe voor altijd bewaard. De collectie is op die manier ook zelf een getuige van de cultuurgeschiedenis van Vlaanderen die aangeeft wat men in het verleden de moeite waard vond om te bewaren.

TOPCOLLECTIES

Sommige van onze collecties behoren (inter)nationaal tot de absolute top. In de komende jaren willen we een beter zicht krijgen op drie van deze collecties en hun onderzoekwaarde versterken en promoten. Daarom zullen we deze collecties of delen ervan screenen, waarderen en positioneren ten opzichte van soortgelijke collecties in andere bewaarbibliotheken. Waar mogelijk willen we eventuele lacunes in kaart brengen en aanvullen. De resultaten krijgen hun beslag in alle aspecten van het collectiebeleid: collectievorming, ontsluiting, zorg en digitalisering.

De keuze voor deze drie topcollecties wil niet zeggen dat we de andere collecties veronachtzamen maar wel dat we rond de domeinen Vlaamse letterkunde, Vlaamse Beweging en zestiende-eeuwse drukken willen verdiepen en focussen:

- Nederlandse letterkunde is een van onze belangrijkste collectieprofielen. Vlaams literair werk neemt hierin een speciale plaats in. Hierrond verzamelen we zeer diepgaand en in alle mogelijke varianten: gewijzigde edities, schooluitgaven, theaterbewerkingen, niet-commerciële en bibliofiele edities, vertalingen ... Dat doen we al van bij het ontstaan van de Vlaamse letterkunde. Deze collectie is complementair aan die van het Letterenhuis: zij verzamelen Vlaamse literaire archieven, wijzelf bewaren het gepubliceerde Vlaams literaire erfgoed.
- De bibliothecarissen van deze bibliotheek hadden van bij het ontstaan van België meer dan gewone aandacht voor de Vlaamse Beweging. Door de geplande samenwerking met het Archief, Documentatie en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N) worden beide bibliotheekcollecties samengebracht, op elkaar afgestemd en versterkt.
- In de zestiende eeuw groeide Antwerpen uit tot een internationaal centrum van de boekdrukkunst. Van alle boeken die in de zestiende eeuw in de Nederlanden gedrukt worden, komt meer dan 80% van een Antwerpse pers. Samen met het Museum Plantin-Moretus beheren we een unieke collectie zestiende-eeuwse drukken met een grote internationale uitstraling.

HET VERZAMELBELEID IN KAART GEBRACHT

KENNISDOMEIN ‘TAAL- EN LETTERKUNDE’

Bibliothecaris Frans Hendrik Mertens was een overtuigd flamingant, lid van talloze verenigingen en promotor van de Nederlandse letterkunde. Hij hielp Hendrik Conscience aan de bronnen voor zijn eerste historische romans en stond zo mee aan de wieg van de Vlaamse letterkunde. Hij legde in het midden van de negentiende eeuw de basis van de imposante collectie Nederlandse letterkunde waarover de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience vandaag beschikt, en die nog steeds een zwaartepunt is van het huidige collectiebeleid.

Binnen het collectieprofiel van de Nederlandse letterkunde hebben we specifieke aandacht voor de Vlaamse letterkunde, die we zo volledig mogelijk proberen te verzamelen. In een ruimer kader is er ook aandacht voor de Belgische Franstalige literatuur, en worden deze collecties gekaderd in een internationale context. In de komende jaren zal meer dan voordien aandacht gaan naar het verzamelen van (niet-Nederlandstalige) publicaties uit de maatschappelijk en cultureel diverse Vlaamse samenleving. Ook de wereldliteratuur wordt verder – bij voorkeur in Nederlandse vertaling – verzameld.

1. NEDERLANDSE LETTERKUNDE

Dit collectieprofiel is een van onze zwaartepunten en wordt grensoverschrijdend verzameld. De collectie omvat bijna alle werken van Vlaamse en Nederlandse literaire schrijvers van de middeleeuwen tot nu. Onze aandacht gaat uit naar alle oorspronkelijke publicaties in de verschillende literaire genres: proza, poëzie, theaterteksten, essay, retoriek, jeugdliteratuur, strips ... Ook secundaire literatuur over de Nederlandse letterkunde, zoals overzichtswerken, studies en biografieën, wordt actief verzameld. De literaire tijdschriften die in het Nederlandse taalgebied verschenen en verschijnen, zijn quasi volledig in bezit.

Positionering

Van literair werk van auteurs uit Nederland worden in principe alleen commerciële uitgaven in het Nederlands verzameld. De collectie Vlaamse letterkunde is zeker voor de negentiende eeuw uniek en essentieel voor het wetenschappelijke onderzoek, met talrijke eerste drukken die in geen enkele andere bibliotheek voorhanden zijn. Ze is zeer volledig en vaak diepgaander en vollediger dan die van de Koninklijke Bibliotheek van België. Dat bleek uit de collectiewaardering van KPMG. Lacunes worden indien mogelijk aangevuld.

TOPCOLLECTIE: VLAAMSE LETTERKUNDE

De collectie Vlaamse letterkunde is een absoluut hoogtepunt. Hiervoor streven we volledigheid na. Dit doen we in de eerste plaats door middel van een zeer actief aankoopbeleid voor nieuwe publicaties. Daarnaast wordt de collectie structureel aangevuld via deponeringsafspraken, schenkingen en gerichte aankopen op veilingen en bij antiquariaten.

Vlaams literair werk wordt in alle mogelijke varianten verzameld: gewijzigde edities, schooluitgaven, theaterbewerkingen, grootletteruitgaven, uitgaven in eenvoudig Nederlands, niet-commerciële en bibliothele edities, uitgaven in eigen beheer, luisterboeken en verfilmingen. Op het vlak van vertalingen van Vlaamse letterkunde is de collectie toonaangevend, onder andere dankzij de systematische deponering van vertalingen door het Vlaams Fonds voor de Letteren.

Diverse uitgaven in de collectie bevatten de handtekening of een opdracht van de auteur. In de collectie bevinden zich ook enkele schrijversbibliotheken.

Niet alleen grote namen en ronkende titels worden verzameld. Bijzondere aandacht gaat naar literatuur die onder de radar is gebleven. Zo zijn er de opmerkelijke gelegenheidsverzen van dichters, leken en geestelijken, die vol vuur schreven over het leven van hun tijdgenoten. Ook populaire literatuur is vertegenwoordigd. De productie van streekromans wordt opgevolgd en de bibliotheek bezit een uitgebreide collectie Nederlandstalige pulpliteratuur: goedkope liefdes- en doktersromans, die in de twintigste eeuw massaal verspreid werden. De erotische collectie ‘onder de toonbankliteratuur’ biedt een boeiende inkijk in de tijdsgeest van de jaren 1960 en 1970.

Door verreгаande samenwerking met het Letterenhuis willen we de verdere ontsluiting, digitalisering en valorisatie van het Vlaams literaire erfgoed verzekeren en kennis, wetenschappelijk onderzoek en expertise delen, stimuleren en ondersteunen. Omdat de grens tussen bibliotheek en archief in een digitale omgeving vervaagt, willen we samen met het Letterenhuis een model ontwikkelen voor de bewaring van digitale en online publicaties met betrekking tot de Vlaamse letterkunde.

Samenstelling

- Primaire literatuur:
 - o verhalend en niet-verhalend proza
 - o poëzie
 - o toneel
 - o essay
 - o literaire tijdschriften
 - o populaire literatuur
- secundaire literatuur

Belangrijkste collecties

- collectie 'onder de toonbankliteratuur'
- collectie opdrachtexemplaren
- collectie pulpliteratuur
- collectie Reynaerdiana van Wim Gielen
- collectie van Guido Lauwaert
- collectie van het Belgian Government Information Centre (Marnix Gijsen)
- collectie vertalingen van Vlaams literair werk
- collectie volksmuziek van het Volkskundemuseum [Antwerpen]
- schrijversbibliotheken van onder anderen Antoinette Buckinx-Luykx, Basiel de Craene, Edward Amter, Ernest Claes en Stephanie Claes-Vetter, Frans Van Cuyck, Hendrik Van Tichelen, Hubert Lampo, Hugo Verriest, Jan de Roek, Konstantijn Simillion, Lambert Swerts, Lode Baekelmans, Marnix Gijsen, Maurice Gilliams
- theatercollecties van Joris Baers (Algemeene Tooneelbibliotheek), Lode Monteyne, Maxim Kröjer, OpenDoek [Antwerpen], Provinciale Bibliotheek Tolhuis [Brugge], Rederijkerskamer 'De Goudbloem' - Toon- en Tooneelmaatschappij 'De Broedermin' [Antwerpen], Wim Van Gansbeke, Domien de Gruyter, Paul Van Morckhoven, August Monet
- uitgeverfondsen van Buschmann, De Nederlandsche Boekhandel, Pelckmans (incl. Abimo, Polis en Van Halewyck), Uitgeversfirma L. Opdebeek

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur:
 - o literair werk van Vlaamse auteurs in alle mogelijke versies en vertalingen
 - o literair werk van auteurs uit Nederland, in principe commercieel uitgegeven in het Nederlands
 - o populaire literatuur, voor een Vlaams lezerspubliek
- secundaire literatuur, ongeacht de taal
- literaire tijdschriften

Passieve acquisitie

- literair werk uitgegeven in met het Nederlands verwante talen (Afrikaans, Surinaams, Fries ...)

Afgesloten acquisitie

- literair werk van schrijvers uit Nederland van lokaal belang

Zie ook

- collectieprofiel *Belgische Franstalige letterkunde*
- collectieprofiel *Jeugdliteratuur*
- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

2. BELGISCHE FRANSTALIGE LETTERKUNDE

De collectie bevat een mooie verzameling van de Franstalige ‘Vlaamse’ school, met Vlaamse auteurs die in het Frans publiceerden. Dit fenomeen kwam vooral eind negentiende en begin twintigste eeuw voor, en is nu nagenoeg verdwenen. Publicaties van schrijvers zoals Jan Baetens, André Baillon, Georges Eekhoud, Max Elskamp, Marie Gevers, Maurice Maeterlinck, Paul Neuhuys, Jean Ray, Georges Rodenbach, Guy Vaes, Émile Verhaeren ... zijn uitgebreid in de collectie aanwezig.

De persoonlijke bibliotheek van Georges Eekhoud is een van de belangrijkste schrijversbibliotheken binnen dit collectieprofiel. Onze collectie bevat ook literaire handschriften van Franstalige Vlamingen, zoals Eugène Baie, Gaspard de Cort, Marie de Vivier, Georges Eekhoud, Alfred Goemaere, Horace van Offel en Georges Vaxelaire.

Bij de uitbreiding in 1936 van de toenmalige Stadsbibliotheek en de ingebruikname van de Nottebohmzaal werd ook het Georges Eekhoudkabinet ingehuldigd als een klein letterkundig museum. Het was bestemd om boeken, handschriften, portretten en rariteiten van Fransschrijvende Antwerpenaars te verenigen. Vandaag is deze ruimte een vergaderzaal waarvan enkel nog de naam en een portret naar Eekhoud refereren.

Werk van Vlaamse Franstalige auteurs wordt in alle mogelijke versies verzameld. Van Waalse en Brusselse Franstalige auteurs worden alleen de grote namen verzameld. Regionale literatuur in het Waals valt hier niet onder.

Positionering

Voor de studie van de Vlaamse Franstalige letterkunde zijn onze collecties onmisbaar. Eveneens actief in Vlaanderen is het Museum Émile Verhaeren (Sint-Amandsberg) met een mooie collectie boeken. Het Museum Plantin-Moretus bezit een belangrijke collectie met werken van Emile Verhaeren, een schenking van René Vandevor. Uiteraard is ook de Koninklijke Bibliotheek van België in dit verzameldomein een zeer belangrijke speler.

Samenstelling

- primaire literatuur:
 - o verhalend en niet-verhalend proza
 - o poëzie
 - o toneel
 - o essay
 - o literaire tijdschriften
- secundaire literatuur
- literaire handschriften

Belangrijkste collecties

- collectie Georges Eekhoud kabinet
- collectie Uilenspiegel van Roger Gheyselinc
- collectie van Eugène Baie
- schrijversbibliotheken van onder anderen Georges Eekhoud, Robert Guiette, Roger Avermaete

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur:
 - o literair werk van Vlaamse Franstalige auteurs, in alle mogelijke versies: gewijzigde editie, schooluitgaven, theaterbewerking, grootletteruitgave, vertaling, bibliofiele editie ... tot non-bookmateriaal (zoals bv. verfilming)
 - o literair werk van toonaangevende Waalse en Brusselse Franstalige auteurs, bij voorkeur in Nederlandse vertaling
 - o literaire tijdschriften
- secundaire literatuur

Afgesloten acquisitie

- regionale literatuur in het Waals
- literaire handschriften

Zie ook

- collectieprofiel *Nederlandse letterkunde*

3. WERELDLITERATUUR EN WERELDTALEN

Dit collectieprofiel bevat de algemeen erkende meesterwerken uit de wereldliteratuur, teksten uit de klassieke oudheid, aloude mythen, sagen en volksverhalen. Ook publicaties in de kunsttaal Esperanto vallen hieronder.

Al sinds de negentiende eeuw was er een traditie om wereldliteratuur te verzamelen. Tot de Tweede Wereldoorlog werd dergelijke klassieke literatuur niet alleen in originele taal verworven, maar ook Franse vertalingen zijn prominent in de collectie aanwezig. Opvallend is de specifieke aandacht voor Russica en Scandinavische literatuur onder vroegere bibliothecarissen. In 2016 werd een selectie van de bibliotheek van de Vlaamse Esperantobond vzw aan onze collectie toegevoegd.

Momenteel wordt enkel toonaangevende wereldliteratuur in Nederlandse vertaling actief verzameld, voor zowel proza, poëzie als toneel. Publicaties van de Vlaamse Esperantobond worden structureel opgenomen.

Positionering

Door de focus te leggen op toonaangevende wereldliteratuur in Nederlandse vertaling onderscheiden we ons van andere bibliotheken in het Belgische bibliotheeklandschap. Dankzij een deponeringsovereenkomst met de Vlaamse Esperantobond beschikken we over een quasi volledige historische en moderne collectie van Vlaamse publicaties in Esperanto.

Samenstelling

- primaire literatuur:
 - o essay
 - o poëzie
 - o toneel
 - o verhalend en niet-verhalend proza
- secundaire literatuur

Belangrijkste collecties

- collectie Reynaerdiana van Wim Gielen
- collectie Uilenspiegel van Roger Gheyselincx
- collectie van de Vlaamse Esperantobond (Flandra Esperanto-Ligo)
- collectie van Hubert Lampo
- collectie van Jan van Cauwenberghe
- collecties Russica van het Poesjkin Centrum [Antwerpen] (Hugo Benoy) en van Serge Kosman
- Franstalige letterkunde in de collecties van onder anderen Alb. van de Briel, Hendrik Antheunis en Karel Elebaers

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur:
 - o winnaars van belangrijke internationale literatuurprijzen (Nobelprijs literatuur, Prix Goncourt, Man Booker prize, Pullitzer Prize for fiction, Europese literatuurprijs ...), in Nederlandse vertaling
 - o vertalingen in het Nederlands van klassiekers uit de wereldliteratuur, veelal uitgegeven in specifieke boekenreeksen
 - o internationale literatuur (reeksen) die ook in ons taalgebied populair is, in Nederlandse vertaling
 - o internationale literatuur waarvan de verhaallijn zich afspeelt in Vlaanderen of waar er een duidelijke relatie is met Vlaanderen, bij voorkeur in Nederlandse vertaling
 - o teksten uit de klassieke oudheid, in Nederlandse vertaling
 - o schooluitgaven, gebruikt in het Belgische onderwijs
 - o uitgaven van de Vlaamse Esperantobond vzw
- secundaire literatuur:
 - o publicaties over wereldliteratuur
 - o publicaties over Esperanto en de (Vlaamse) Esperantobeweging, om onze Esperantocollectie te kaderen

Zie ook

- collectieprofiel *Opvoeding en onderwijs*
- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

4. JEUGDLITERATUUR

De collectie jeugdliteratuur beperkt zich niet tot poëzie, verhalend proza en toneel maar bevat ook non-fictie over wetenschap, spelletjes en taal. De secundaire literatuur over jeugdauteurs en het kinderboek behoort ook tot dit collectieprofiel.

Sinds de jaren 1990 is er systematisch ingezet op het verzamelen van jeugdliteratuur. Startpunt was de ontsluiting van de collectie Hendrik Van Tichelen met veel afgevoerde jeugdboeken uit de Centrale Openbare Bibliotheek. Dit resulteerde in de tentoonstelling *Wie zoet is krijgt lekkers* in 2002. Voordien werd jeugdliteratuur niet systematisch verzameld, behalve een aantal fondsen van Antwerpse uitgeverijen zoals Lodewijk Opdebeek, met een opvallend aandeel geïllustreerde kinder- en volksliteratuur.

De klemtoon van het actieve acquisitiebeleid ligt op werk van Vlaamse auteurs en illustratoren. Ook vertalingen van populaire internationale jeugdschrijvers worden geselecteerd. Er geldt dus geen strikte beperking tot de Nederlandse letterkunde.

Positionering

Door het grote aantal Vlaamse kinderboeken beschikken we over een onschatbare collectie primaire jeugdliteratuur die uniek is in Vlaanderen. Ook de collectie Vlaamse jeugdtijdschriften biedt interessante perspectieven voor verder onderzoek.

In Vlaanderen is er geen andere bibliotheek bekend die de jeugdliteratuur zo systematisch verzamelt. Op het vlak van collectievorming zijn er al sinds 2005 afspraken met Iedereen Leest, toen nog Stichting Lezen/Focuspunt Jeugdliteratuur, en sinds 2015 ook met de Universiteit Antwerpen. Resultaat van deze inspanningen is een grote collectie jeugdboeken die ook internationaal op de kaart staat. Daarom sloten we in 2016, samen met Iedereen Leest, aan bij de Nederlandse databank *Centraal Bestand Kinderboeken*.

Samenstelling

- primaire literatuur:
 - o prentenboeken
 - o kinder- en jeugdboeken (fictie en non-fictie)
 - o prijsboeken
- secundaire literatuur

Belangrijkste collecties

- collectie spreekjesboeken van Vanessa Joosen
- collectie van Co Winnips
- collectie van Hendrik van Tichelen
- collectie van Iedereen Leest [Antwerpen]
- collectie van de Uitgeverij L. Opdebeek, Antwerpen
- collectie van de Vereniging van Schrijvers voor de Jeugd [Antwerpen]

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur, retrospectief
- secundaire literatuur over het jeugdboek en jeugdauteurs in het Nederlandse taalgebied

Zie ook

- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

5. NEOLATIJNSE LETTERKUNDE

Het begrip ‘Neolatinse letterkunde’ omvat werken die in het Latijn geschreven zijn vanaf ongeveer 1400. Het Latijn was toen al een dode taal, maar bleef de internationale cultuurtaal bij uitstek. Vanaf ongeveer 1350 ontstond in Italië het humanisme. Deze beweging greep terug naar het oorspronkelijke klassieke latijn in tegenstelling tot het middeleeuws latijn uit de periode 500-1400.

Tot en met de achttiende eeuw bleef het Neolatin in gebruik, ook voor wetenschappelijke en juridische werken. Als literaire taal werd het Neolatin vooral gebruikt voor poëzie en toneel, en minder voor proza. In dit laatste geval gaat het vooral om de uitgegeven correspondentie van humanisten, die gelezen werd omwille van de inhoud maar ook van de taal. Daarnaast verschenen er geleerde traktaten en redevoeringen bij wereldse en kerkelijke gelegenheden zoals blijde inkomsten of begrafenissen van vorsten en bisschoppen.

Onze collectie bevat voornamelijk werken geschreven door auteurs uit de (Zuidelijke) Nederlanden of gedrukt in de (Zuidelijke) Nederlanden. We bezitten ook veel Neolatinse gelegenheidspoëzie die in een kleine oplage gedrukt werd, en embleemboeken.

Positionering

We bewaren meer dan 800 Neolatinse werken. Gelijkaardige collecties zijn te vinden in alle grote erfgoedbibliotheken in België en Nederland. Voor Antwerps gelegenheidsdrukkerij in het Neolatin is onze collectie waarschijnlijk ongeëvenaard. Een aanzienlijk deel van die collectie is echter nog niet op stukniveau ontsloten in de catalogus.

Samenstelling

- correspondentie van humanisten
- embleemboeken
- gelegenheidsdrukkerij
- Neolatinse poëzie
- Neolatin toneel
- woordenboeken

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire teksten van Zuid-Nederlandse auteurs
- Neolatinse letterkunde gedrukt in Antwerpen
- secundaire literatuur voor zover ze (Zuid-)Nederlandse auteurs betreft
- woordenboeken, repertoria en naslagwerken
- tijdschriften over Neolatinse taal- en letterkunde in de Nederlanden

Passieve acquisitie

- Neolatijnse letterkunde uit de hele Europese cultuurgeschiedenis uit de periode van de handpers (tot 1830)

Zie ook

- collectieprofiel *Kunst en muziek* (Emblematabundels)

6. BEELDVERHALEN

Dit collectieprofiel omvat stripalbums, graphic novels, strips in kranten en tijdschriften, maar ook centsprenten. Deze prenten zijn het eerste geïllustreerd drukwerk dat bestemd was voor kinderen, ook wel kinderprenten of mannekenbladen genaamd. Bijna alle centsprenten bevinden zich in verzamelbanden. Het merendeel in onze collectie is prentjesdruk van Pellerin uit Epinal (Frankrijk).

Tot 2000 werden stripalbums niet systematisch verzameld omdat ze niet tot het wetenschappelijke collectieprofiel van de bibliotheek werden gerekend. Uitzondering waren strips die in Vlaamse kranten en tijdschriften werden gepubliceerd en zo wel hun weg vonden naar de collectie.

Intussen zetten we intensief in op het actief verzamelen van de Vlaamse strip, in eerste instantie de nieuwe uitgaven. In principe verzamelen we daarbij slechts één editie van elke titel. Ook de strip-tijdschriften die op de Vlaamse markt komen, worden verzameld. Publicaties over de geschiedenis van het beeldverhaal in het algemeen en de Vlaamse strip in het bijzonder worden eveneens in de collectie opgenomen.

Bijzondere verzamelingen worden passief opgenomen. Zo ontvingen we een grote en speciale stripcollectie over het historische Egypte met zowel primaire literatuur (stripalbums), secundaire literatuur als tijdschriften(nummers).

Positionering

De collectie telt momenteel ongeveer 6.900 strips. Hiermee zijn we, naast de Koninklijke Bibliotheek van België, het Belgisch Stripcentrum te Brussel, 't Vlaams Stripcentrum in Wilrijk en het Vlaams Documentatiecentrum voor de Strip in Turnhout, één van de instellingen die een omvangrijke stripcollectie beheert.

Strips behoren nog maar vrij recent tot ons verzamelbeleid. Daarom werken we mee aan een onderzoek van Strip Turnhout om het Vlaamse striperfgoed in kaart te brengen. Dit kan leiden tot het afbakenen van prioriteiten en het maken van duidelijke afspraken rond wie welke taken voor dit erfgoed opneemt.

Samenstelling

- primaire literatuur:
 - o centsprenten
 - o beeldverhalen
 - o graphic novels
 - o stripalbums (voor jeugd en volwassenen – vooral recentere uitgaven)
 - o kranten en tijdschriften
- secundaire literatuur:
 - o tijdschriften

Belangrijkste collecties

- collectie Aegyptica-strips van Eddy Kerssens

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur:
 - o stripalbums en graphic novels van Vlaamse scenaristen en Vlaamse tekenaars
 - o stripalbums die zich in Vlaanderen (en Brussel) afspelen
 - o verstripte Nederlandse letterkunde
 - o vertalingen van Vlaamse stripalbums
 - o Vlaamse kranten en algemene tijdschriften
- secundaire literatuur:
 - o Vlaamse striptijdschriften
 - o secundaire literatuur over centsprenten, beeldverhalen en de scenaristen en tekenaars

Passieve acquisitie

- buitenlandse stripplassiekers, bij voorkeur in Nederlandse vertaling
- gelegheidsuitgaven
- bijzondere stripcollecties
- centsprenten

Afgesloten acquisitie

- centsprenten worden in principe niet meer verzameld omdat het Museum aan de Stroom in Antwerpen hiervan al een grote verzameling bezit (afkomstig van het Volkskundemuseum) – enkel als ze occasioneel deel uitmaken van een schenking worden ze opgenomen

Zie ook

- collectieprofiel *Pers en media*
- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

7. NEDERLANDSE TAALKUNDE

Dit collectieprofiel bevat publicaties over de Nederlandse taalkunde en de geschiedenis van de Nederlandse taal, waaronder ook de etymologie en de Vlaamse dialectologie, naast spellingsuitgaven en leerboeken. Nederlandse taalkunde is al sinds de negentiende eeuw een aandachtspunt en zwaartepunt van de bibliotheek.

Positionering

Alle relevante referentiewerken, monografieën en tijdschriften over de Nederlandse linguïstiek worden systematisch aangekocht, en dat al sinds het midden van de negentiende eeuw. We bewaren en verzamelen bovendien belangrijke bronnen voor het onderzoek naar de geschiedenis van het Nederlands, zoals oude woordenboeken, schoolboeken en grammatica's. De collectie Nederlandstalige boeken (fictie, populaire non-fictie, kranten ...) vormt een enorm taalkundig corpus dat de gehele negentiende en twintigste eeuw bestrijkt.

Ook de universiteitsbibliotheken en de nationale bibliotheken van België en Nederland verzamelen Nederlandse taalkunde. Maar zeker voor het onderdeel Vlaamse dialectologie is onze collectie, naast die van de vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent, van zeer grote waarde.

Samenstelling

- primaire literatuur:
 - o woordenboeken
 - o vertaalwoordenboeken
 - o spellingsuitgaven
- secundaire literatuur:
 - o wetenschappelijke publicaties en tijdschriften

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur:
 - o woordenboeken met betrekking tot de Nederlandse taal
 - o vertaalwoordenboeken van en naar het Nederlands
 - o spellingsuitgaven
- secundaire literatuur:
 - o wetenschappelijke publicaties met betrekking tot Nederlandse taalkunde, ongeacht de taal
 - o publicaties met betrekking tot de Vlaamse dialectologie
 - o wetenschappelijke tijdschriften

KENNISDOMEIN ‘BOEK EN BIBLIOTHEEK’

Zoals elke bibliotheek heeft ook de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience steeds publicaties verzameld die haar eigen werking ondersteunen. Dat verklaart de aanwezigheid van belangrijke collecties historische en actuele referentiewerken over boekgeschiedenis, bibliotheekmanagement en aanverwante wetenschappen.

Verschillende bibliothecarissen hebben sterk ingezet op de promotie van (de rol van) het boek in het openbare leven, zowel historisch door het beheren en verzamelen van de collectie oude drukken als actueel door nieuwe aanwinsten. Tussen 1945 en 1976 viel de bibliotheekschool in Antwerpen onder de vleugels van de Stadsbibliotheek en haar directeurs, ook nadien gingen hier nog lessen door. Deze bibliotheek is op die manier mee bepalend geweest voor de ontwikkeling van het bibliotheekwezen in Vlaanderen.

8. BIBLIOFIELE EN KUNSTENAARSBOEKEN

In een bibliofiele editie primeert de aandacht voor het boek als object. Dit zijn meestal uitgaven die met zorg en in een beperkte oplage worden uitgegeven. Vaak wordt originele grafiek en een zelfgemaakte boekband toegevoegd. Kunstenaarsboeken vormen dan weer autonome kunstwerken, waarbij de betrokken kunstenaars zowel verantwoordelijk zijn voor de vorm als voor de inhoud.

We volgen actief en exhaustief de productie van de Vlaamse margedrukkers en bibliofiele uitgevers op. Edities van literaire auteurs uit Nederland die uitsluitend bibliofiel verschijnen, worden eveneens verzameld. Kunstenaarsboeken van Vlaamse kunstenaars worden eveneens opgevolgd.

Positionering

Bibliofiele versies van literair werk van Vlaamse auteurs worden systematisch en volledig verzameld. Dit geeft ons een unieke positie in het Vlaamse bibliotheeklandschap.

Samenstelling

- Vlaams drukwerk in de marge
- kunstenaarsboeken
- bibliofiele edities
- tijdschriften van kunstenaarsgroepen

Belangrijkste collecties

- collectie drukwerk in de marge in Vlaanderen
- collectie Kempens Informatieblad en Kempens Informatieboek van Jef Geys
- collectie kunstenaarsboeken van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
- collectie van Jules Baetes
- collectie van Michel Seuphor

Collectievorming

Actieve acquisitie

- literaire productie van Vlaamse magedrukkers en bibliothele uitgevers
- edities van literaire auteurs uit Nederland die uitsluitend bibliothele verschijnen
- kunstenaarsboeken van Vlaamse kunstenaars

Zie ook

- collectieprofiel *Kunst en muziek* (voor uitgaven met bijzondere boekillustraties of bibliothele tijdschriften van Vlaamse kunstenaarsgroepen)

9. BOEKGESCHIEDENIS

Boekgeschiedenis is het onderzoek naar de geschiedenis van het boek en aanverwanten (pamfletten, kranten, affiches ...) in alle mogelijke aspecten van de productie, verspreiding en consumptie, gekaderd in de literaire, politieke, economische, sociale en religieuze geschiedenis. Boekgeschiedenis omvat onderwerpen als de productie van het handgeschreven boek in middeleeuwse scriptoria, de status van auteurs, boekdruktechnieken van ca. 1450 tot nu, de economische aspecten van het drukken en uitgeven, de geschiedenis van de grafische vormgeving, de organisatie van drukkerijen en uitgeverijen, de boekhandel op macro- en microniveau, de regulering van het boekenvak, censuur, boekenbezit en leescultuur.

Onze collectie over boekgeschiedenis is breed en internationaal. Niet alleen omdat Antwerpse oude drukken wereldwijd zijn verspreid en worden onderzocht, maar ook omdat de eigen collectie oude drukken zelf breed en internationaal is. Vanouds werden ook veilingcatalogi van voornamelijk boekverkopen verzameld, vaak ook voor eigen gebruik.

Positionering

De werken over boekgeschiedenis dienen vooral ter ondersteuning van de collectie oude drukken. Ze is bijzonder volledig wat betreft de Zuid-Nederlandse boekgeschiedenis. De rijke collectie (oude) boekveilingcatalogi is van uitzonderlijk belang voor onderzoekers.

Samenstelling

- naslagwerken
- boekhistorische tijdschriften
- oude en moderne catalogi van boekveilingen
- secundaire literatuur

Belangrijkste collecties

- collectie van [Jan Ceuleers](#)

Collectievorming

Actieve acquisitie

- studies over boekhistorische onderwerpen in de Nederlanden en in mindere mate in heel Europa
- algemene overzichtswerken over de geschiedenis van het boek
- hedendaagse boekveilingcatalogi van Belgische veilinghuizen

Passieve acquisitie

- hedendaagse boekveilingcatalogi van buitenlandse veilinghuizen
- specifieke studies over Europese boekgeschiedenis

Afgesloten acquisitie

- studies over het middeleeuwse handgeschreven boek worden niet verzameld, tenzij het specifiek onderwerpen uit de (Zuidelijke) Nederlanden betreft

10. BIBLIOTHEEKWETENSCHAP, ARCHIEFKUNDE EN ERFGOEDBEHEER

Onze collecties leggen voornamelijk de nadruk op de maatschappelijke en praktische kant van deze drie disciplines. De basis hiervoor werd gelegd in de periode 1945 tot 1976, wanneer een opleiding voor bibliotheek-, archief- en museumpersoneel in de Nottebohmzaal van de toenmalige Stadsbibliotheek doorging. Personeel van deze bibliotheek trad op als lesgever of beoordelaar van de eindwerken. De opleiding werd geleid door de stadsbibliothecarissen, die zo een voortrekkersrol opnamen in de ontwikkeling van het Vlaamse bibliotheeklandschap.

Ondertussen volgen we de publicaties op die de verschillende deeldomeinen van de zorg en omgang met cultureel erfgoed als thema hebben. Daarbij wordt gefocust op het behoud en het beheer van voornamelijk documentair erfgoed, zoals de problematiek van preservatie, conservering en digitalisering, publiekswerking in de cultureel-erfgoedsector ...

Positionering

Dit verzamelgebied is in de eerste plaats een ondersteuning voor de werking van de eigen instelling, voor wie werkzaam is in de Vlaamse erfgoedsector, of voor wie vanuit wetenschappelijk oogpunt onderzoek doet naar cultureel erfgoed. Gezien het belang van deze hulpwetenschappen voor de eigen werking, is een overlap met andere (universiteits- en vak)bibliotheken onvermijdelijk.

De volledige en afgesloten reeks eindwerken van de Antwerpse bibliotheekschool is uniek en belangrijk voor wie onderzoek doet naar de geschiedenis van het Belgische bibliotheekwezen.

Samenstelling

- boeken en tijdschriften
- eindwerken

Belangrijkste collecties

- eindwerken van de Antwerpse bibliotheekschool

Collectievorming

Actieve acquisitie

- publicaties over bibliotheekwetenschap en archiefkunde, erfgoedbeheer, conservering en restauratie, digitalisering die van belang zijn voor de Vlaamse erfgoedsector in het algemeen en onze bibliotheek in het bijzonder
- publicaties van de overkoepelende verenigingen waarvan de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience lid is

Afgesloten acquisitie

- de reeks eindwerken van de Antwerpse bibliotheekschool

Zie ook

- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

11. OUDE DRUKKEN EN HANDSCHRIFTEN

Om praktische redenen worden alle boeken gedrukt tot en met het jaar 1830 als oude drukken beschouwd. In ons acquisitiebeleid leggen we de nadruk op boeken gedrukt in Antwerpen, maar de collectie is universeel en bevat werken uit heel Europa en daarbuiten over alle mogelijke onderwerpen. Een belangrijk deel van de collectie oude drukken is afkomstig uit Antwerpse abdij- en kloosterbibliotheken die aan het einde van de achttiende eeuw werden ontbonden. Met veel zeldzame en unieke exemplaren vormen de oude drukken een absoluut zwaartepunt in de collectie.

De collectie handschriften is eerder bescheiden qua omvang maar bevat toch een aantal uitzonderlijke stukken. Naast een tiental middeleeuwse handschriften (1000-1450) bezit de bibliotheek een honderdtal vroegmoderne handschriften (1450-1800) die meestal verband houden met de geschiedenis van Antwerpen of de Nederlandse letterkunde. De moderne handschriften (1800-heden) zijn vaak van volkskundige aard (gelegenheidsgedichten, marktliederen ...). Daarnaast bezitten we ook een aantal literaire handschriften van Vlaamse Franstalige auteurs.

Positionering

Met meer dan 40.000 boeken uit de pre-industriële periode bewaren we één van de grootste collecties in Vlaanderen die zich kwantitatief kan meten met het Museum Plantin-Moretus, de Universiteitsbibliotheken van Leuven en Gent en de Koninklijke Bibliotheek van België. We bezitten meer dan 8.000 Antwerpse uitgaven. De KPMG-studie bevestigt dat deze collectie *incontournable* is voor iedereen die de geschiedenis van de boekdrukkunst in Antwerpen wil bestuderen. De collectie handschriften is vooral belangrijk voor de geschiedenis van Antwerpen in de vroegmoderne tijd.

Voor het aankopen van oude drukken zijn er collectieafspraken met de belangrijkste erfgoedbibliotheken in Vlaanderen, en met het brede erfgoedveld in de stad en de provincie Antwerpen.

TOPCOLLECTIE: ZESTIENDE-EEUWSE DRUKKEN

In de zestiende eeuw groeide Antwerpen uit tot een internationaal centrum van de boekdrukkunst. Van alle boeken die in de zestiende eeuw in de Nederlanden gedrukt worden, komt meer dan 80% van een Antwerpse pers. Samen met het Museum Plantin-Moretus bewaren we de grootste collectie Antwerpse drukken uit de zestiende en ook de zeventiende eeuw. Antwerpen was in de zestiende eeuw een van de belangrijkste drukkerscentra in Europa, met Christoffel Plantijn als grootste en belangrijkste uitgever met internationale reikwijdte.

In de komende jaren profileren we ons samen met het Museum Plantin-Moretus als kenniscentrum naar (internationale) onderzoeksinstellingen en universiteiten. We zetten Antwerpen – boekenstad – in de markt als place to be, voor onderzoek naar boekgeschiedenis, drukkunst en de verspreiding van kennis in woord en beeld. We vergroten de interesse van onderzoekers door een intensiever overleg met landelijke en internationale onderzoeksinstellingen en door onze faciliteiten verder uit te bouwen.

Een samenwerking met het project Preserving the World's Rarest Books van de Universiteit van St.-Andrews (Schotland) zal het in de toekomst mogelijk maken om de zeldzaamheid van zestiende-eeuwse werken in onze collectie af te toetsen aan erfgoedbibliotheken wereldwijd.

Samenstelling

- alle werken gedrukt tot 1830
- Antverpiensia

Belangrijkste collecties

- collectie incunabelen van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
- collectie oude drukken van de Orde van Advocaten [Antwerpen]
- collectie Bibliothecae Antverpianae Primordia (Aubertus Miraeus)
- collectie van Gustave van Havre
- collectie van Walter Couvreur
- collectie van het Dotatiefonds voor Boek en Letteren [Antwerpen]
- Collectie liturgica van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal [Antwerpen] en de Sint-Jacobskerk [Antwerpen]
- collecties van Antwerpse kloosters die in 1796 werden ontbonden

Collectievorming

Actieve acquisitie

- oude drukken gedrukt in Antwerpen
- oude drukken over Antwerpen
- oude drukken van Antwerpse auteurs
- handschriften over de geschiedenis van Antwerpen
- handschriften over Zuid-Nederlandse taal- en letterkunde tot en met het jaar 1830
- eigen bezit en bezit van andere Antwerpse/Vlaamse erfgoedbibliotheeken wordt in principe niet verdubbeld

Passieve acquisitie

- oude drukken waar ook ter wereld gedrukt
- handschriften over allerlei onderwerpen met een Antwerpse of Vlaamse connectie
- doubletten worden opgenomen in zoverre ze een meerwaarde voor de collectie betekenen (staatverschil, historische of bijzondere boekband, herkomstmerk, nota's ...)

Afgesloten acquisitie

- werken gedrukt door Christoffel Plantin of de Moretussen (Museum Plantin-Moretus)
- literaire handschriften na 1830 (Letterenhuis)
- archieven

Zie ook

- collectieprofiel *Belgische Franstalige letterkunde*
- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

KENNISDOMEIN ‘(CULTUUR)GESCHIEDENIS’

Tot 1980 verzamelde de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience de universele kennis- en cultuurproductie zonder geografische of taalkundige beperkingen. Door haar eeuwenoude traditie van 500 jaar verzamelen is deze bibliotheek in de eerste plaats een algemene cultuurbibliotheek met rijke, internationale collecties die het culturele leven, de geschiedenis en het intellectuele gedachtengoed van het oude Europa weerspiegelen.

De diverse bibliothecarissen hebben in de voorbije twee eeuwen altijd al bijzondere aandacht geschonken aan het systematisch verzamelen van uitgaven met betrekking tot de geschiedenis en cultuurgeschiedenis van de Nederlanden van de middeleeuwen tot nu, met de nadruk op de Zuidelijke Nederlanden. Op het eind van de twintigste eeuw werden de keuzes definitief scherp gesteld en spitste de aandacht zich toe op de Nederlanden en het huidige Vlaanderen, met bijzondere aandacht voor de Vlaamse Beweging. Tot vandaag wordt vooral in deze domeinen actief verzameld. Dit vertaalt zich onder meer in een imposante kranten- en tijdschriftencollectie. Als bewaarbibliotheek van de stad Antwerpen worden ook de Antverpiensia intensief opgevolgd.

12. PERS EN MEDIA

Dit collectieprofiel bestaat uit Vlaamse kranten, nieuwsmagazines (bv. *Knack en Humo*) en populaire tijdschriften (bv. *Dag allemaal*). De basis hiervoor werd gelegd in 1873 toen de Stadsbibliotheek en het Stadsarchief twee onafhankelijke instellingen werden. De toenmalige krantencollectie werd overgeheveld naar de bibliotheek. Naast een aanzienlijk aantal afleveringen van de nieuwspublicaties van Abraham Verhoeven uit de zeventiende eeuw bezitten we als enige bibliotheek de volledige reeks van de achttiende-eeuwse *Gazette van Antwerpen*. We hebben ook aandacht voor populaire tijdschriften.

De tijdschriften en kranten worden veelvuldig geconsulteerd, wat hun materiële conditie geen goed doet. Daarom werd gedurende een periode van 45 jaar intensief ingezet op microverfilming als conserveringsmaatregel. Omdat verschillende sterk verzuurde kranten niet meer of moeilijk raadpleegbaar zijn, is deze collectie microfilms van zeer grote waarde.

Het microverfilmen is ondertussen stopgezet en vervangen door een digitaal reproductiebeleid. We participeren in het digitaliseringsproject van *Gazet van Antwerpen* en *Gazet van Mechelen*. De collectie van Alexis Verbouwe met Vlaamse frontblaadjes (Eerste Wereldoorlog) werd samen met andere Belgische kranten en tijdschriften gedigitaliseerd voor de databank *Nieuws van de Groot Oorlog*. De collectie sluikpers uit de Tweede Wereldoorlog is gemicrofilmd en gedigitaliseerd.

Voor digitale kranten hebben we momenteel geen verzamelbeleid. Hiervoor kijken we uit naar de ontwikkeling van een duurzaam digitaal depotbeleid in Vlaanderen of België. Wel bieden we toegang tot een aantal gespecialiseerde databanken waar tal van kranten- en tijdschrifttitels digitaal en full text raadpleegbaar zijn.

Positionering

Uit de databank Abraham, de catalogus van Belgische kranten uit de periode 1830 tot 1950, blijkt dat we exemplaren van meer dan 3.000 titels bewaren. Dat is 40% van het totale aantal titels in Abraham. Dit zijn voor een groot deel specimina: lokale of regionale krantjes waarvan per titel slechts enkele afleveringen, bij wijze van illustratie, worden bewaard. Iets meer dan 1.000 titels zijn Antwerpse uitgaven. Deze deelcollectie wordt heel intensief gebruikt.

In tegenstelling tot vele andere wetenschappelijke bibliotheekcollecties beschikken we over een zeer rijke collectie van historische en moderne populaire tijdschriften. Deze zijn unieke getuigen van de tijdsgeest en het dagelijkse leven, niet enkel inhoudelijk maar ook door hun lay-out, advertenties, foto's ... Juist daarom zijn zij ook een gegeerde bron voor wetenschappelijk onderzoek.

Binnen het netwerk van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek werpt deze bibliotheek zich op als depotbibliotheek voor twee buitenlandse kranten: *NRC-Handelsblad* en *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, en drie Nederlandse tijdschriften: *Vrij Nederland*, *De Groene Amsterdammer* en *Elsevier Weekblad*. Dit engagement houdt in dat we de papieren exemplaren van deze titels zo volledig mogelijk bewaren; dit alles ten behoeve van de eigen instelling én van de andere partnerbibliotheeken. Een aantal andere buitenlandse krantencollecties waarvoor we géén deponhouder zijn, werden herbestemd naar andere partnerbibliotheeken.

Samenstelling

- kranten
- nieuwsmagazines
- populaire tijdschriften
- frontblaadjes Eerste Wereldoorlog
- sluikpers Tweede Wereldoorlog

Belangrijkste collecties

- collectie sluikpers van WO II
- collectie van Alexis Verbouwe (krantenspecimina)
- collectie van Louis Nierynck
- collectie Vlaamse frontblaadjes van WO I (Alexis Verbouwe)

Collectievorming

Actieve acquisitie

- Vlaamse kranten
- buitenlandse kranten en tijdschriften, met name *NRC-Handelsblad*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Vrij Nederland*, *De Groene Amsterdammer* en *Elsevier Weekblad*
- Vlaamse populaire tijdschriften
- buitenlandse populaire tijdschriften

Afgesloten acquisitie

- buitenlandse kranten en tijdschriften, behalve *NRC-Handelsblad*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Vrij Nederland*, *De Groene Amsterdammer* en *Elsevier Weekblad*

Zie ook

- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*

13. GESCHIEDENIS VAN ANTWERPEN

We verzamelen alles wat ook maar enigszins met de stad Antwerpen en haar districten te maken heeft. Deze bibliotheek maakt bovendien zelf integraal deel uit van de (cultuur)geschiedenis van Antwerpen. Opgericht in 1481 heeft de bibliotheek de Gouden Eeuw van Antwerpen als wereldstad, haar verval na de Scheldesluiting in 1585 en haar heropbloei in de vroege negentiende eeuw meegemaakt.

Sinds 1834, wanneer Frans Hendrik Mertens als bibliothecaris werd aangesteld, is de Antwerpse geschiedenis een van de belangrijkste zwaartepunten in het collectiebeleid. Daarbij werd niet alleen gekeken naar studies over de geschiedenis van Antwerpen. De opeenvolgende bibliothecarissen en collectievormers zijn zich ook steeds bewust geweest van het documenteren van de eigen periode. Tot op vandaag wordt dit beleid verdergezet: de actuele documentatie wordt het erfgoed van morgen.

Positionering

Onze collectie is onbetwist dé referentie voor iedereen die bezig is met de geschiedenis van Antwerpen, van gespecialiseerde historici tot geïnteresseerde liefhebbers van kunst en cultuur in de Scheldestad. Ze wordt systematisch verrijkt dankzij deponeringsafspraken met zowel de stad Antwerpen, de provincie Antwerpen, de Haven van Antwerpen en Heemkunde Vlaanderen voor de tijdschriften van de Antwerpse heemkundige kringen.

Samenstelling

- monografieën
- tijdschriften
- gelegenheidsdrukwerk
- foto's
- kaarten en plannen

Belangrijkste collecties

- collectie van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn [Antwerpen]
- collectie Vlaamse heemkundige tijdschriften
- collecties van Antwerpenaren die een vooraanstaande rol opnamen in zeer uiteenlopende gebieden: Georges Eekhoud, Georges Hasse, Henri-Ferdinand Van Heurck, Walter Couvreur ...
- collecties van het Volkskundemuseum [Antwerpen] en het Nationaal Scheepvaartmuseum [Antwerpen]
- fotocollectie van Edmond Fierlants

Collectievorming

Actieve acquisitie

- alle publicaties uitgegeven door de stad Antwerpen en haar districten, de provincie Antwerpen en de Haven van Antwerpen
- publicaties over Antwerpen, het dagelijkse leven in Antwerpen
- publicaties van Antwerpse instellingen, verenigingen, clubs, bewegingen ...
- publicaties over kunst, cultuur, architectuur, muziek ... in Antwerpen
- publicaties gedrukt in Antwerpen voor 1830

Afgesloten acquisitie

- postkaarten en foto's

Zie ook

- bijlage 2 *Overzicht van overgenomen bibliotheekcollecties, collectie- en deponeringsafspraken, bruikleencollecties*
- collectieprofiel *Oude drukken en handschriften*

14. GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN, BELGIË EN DE NEDERLANDEN

Dit collectieprofiel behandelt de geschiedenis en cultuurgeschiedenis van de prehistorie tot nu, van het huidige Vlaanderen en België. Ook de historische Nederlanden en de Belgische koloniale geschiedenis vallen hier onder. Onze collecties leggen de nadruk op de Zuidelijke Nederlanden, en zijn een duidelijk zwaartepunt in de collectie.

Positionering

De bibliotheek verzamelt naast wetenschappelijke publicaties ook diverse uitgaven die op het eerste gezicht triviaal lijken en die het maatschappelijke debat en dagelijks leven weerspiegelen. We denken daarbij aan algemene tijdschriften, lifestyle-magazines, televisiebladen, bladen van verenigingen of politieke partijen, pamfletten ... Daarnaast wordt ook stevig ingezet op allerlei lokale uitgaven (bv. uitgaven van regionale en lokale erfgoedcellen, erfgoedverenigingen, heemkundige kringen, gemeentebesturen, organisaties als Familiekunde Vlaanderen, Algemeen Rijksarchief ...). Deze brede scope is uniek in Vlaanderen.

In 2003 werd een overeenkomst afgesloten met Heemkunde Vlaanderen vzw. Hierin is afgesproken om de tijdschriftencollecties van zowel Heemkunde Vlaanderen vzw als de provinciale heemkundige koepelverenigingen over te nemen. Sindsdien deponeren de Vlaamse heemkundige kringen hun tijdschriften en jaarboeken in onze bibliotheek. Deze volledige en homogene collectie van Vlaamse heemkundige tijdschriften is een uniek startpunt voor iedereen die onderzoek doet naar lokale geschiedenis in Vlaanderen.

TOPCOLLECTIE: VLAAMSE BEWEGING

De bibliothecarissen hadden de voorbije twee eeuwen altijd al aandacht voor de geschiedenis van Vlaanderen, met een bijzondere focus op de Vlaamse Beweging. De zorgvuldig opgebouwde collectie is representatief voor de enorme veelzijdigheid aan publicaties over thema's als de taalstrijd, de Frontbeweging, het activisme, de repressie, de nationale bewustwording, de sociale bewegingen, de partijvorming en de verzelfstandiging van Vlaanderen (staats hervormingen).

We verzamelen en bewaren alle publicaties van de vele genootschappen, organisaties, verenigingen, strekkingen en ideologieën die hierin actief zijn of waren, evenals de publicaties van en over Vlaamse toonaangevende pleitbezorgers. Veel van deze publicaties worden niet verspreid via het commerciële circuit. Deze collectie 'grijze' literatuur en tijdschriften is, zoals ook de studie van KPMG aantoont, uniek.

In 2017 werd een samenwerking opgestart met het Archief, Documentatie en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N). Een deel van de bibliotheekcollectie over de Vlaamse Beweging van het ADV N zal naar deze bibliotheek worden herbestemd. Deze versterkte en eengemaakte collectie wordt meer dan ooit onmisbaar voor iedereen die onderzoek naar deze thema's doet. Beide partijen engageren zich om samen een pilootproject waarderden rond deze collectie uit te rollen en om onderzoek op de collectie maximaal te promoten, te stimuleren en faciliteren.

Samenstelling

- secundaire literatuur:
 - o monografieën
 - o tijdschriften
 - o kranten
 - o heemkundige tijdschriften

Belangrijkste collecties

- collectie sluikpers van WO II
- collectie van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn [Antwerpen]
- collectie van het Provinciaal Museum Sterckshof. Zilvercentrum [Antwerpen]
- collectie Vlaamse frontblaadjes van WO I (Alexis Verbouwe)
- collectie Vlaamse heemkundige tijdschriften
- collecties van Arthur Loontjens, Konstantijn Simillion, Louis Franck, Luc Schepens, Robert van Passen, Walter Couvreur, Wim Gielen (schenking)

Collectievorming

Actieve acquisitie

- nieuwe publicaties, tijdschriften en grijze literatuur over de geschiedenis van Vlaanderen, België en de Nederlanden, met bijzondere aandacht voor de Vlaamse Beweging en het Vlaams-nationalisme

Zie ook

- collectieprofiel *Pers en media*

15. GESCHIEDENIS VAN EUROPA EN DE WERELD

Hier vinden we overzichtswerken over de geschiedenis van Europa en de wereld en de grote stromingen die de loop van de geschiedenis hebben bepaald. Tot 1980 gold binnen het domein van de geschiedenis van Europa en de wereld een acquisitiebeleid zonder geografische of taalkundige beperkingen. Sindsdien ligt de focus op werken die in het Nederlands zijn gepubliceerd.

Wegens de staatsevolutie van België is er ook aandacht voor overzichtswerken van Europese stromingen en fenomenen zoals het nationalisme, nationale bewegingen, regionalisme, culturele identiteit, minderheden, taalproblematiek, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen ...

De collectie is voor de negentiende eeuw rijk gestoffeerd met de geschiedenis van Egypte en het oude Midden Oosten. Blikvangers zijn de Egyptische papyrus met het dodenboek van Am Doeat van ca. 3000 jaar oud, de Egyptische kast in de Nottebohmzaal, de *Description de l'Égypte* en de *Denkmaeler aus AEgypten und AEthiopiën*.

Positionering

Dit onderwerp wordt ter ondersteuning van de andere verzamelgebieden opgevolgd. Dit bijvoorbeeld om de geschiedenis van en de ontwikkelingen in Vlaanderen en België te kunnen kaderen in een internationale context.

Samenstelling

- primaire literatuur:
 - o historische reisgidsen
 - o historische encyclopedieën
- secundaire literatuur:
 - o overzichtswerken
 - o monografieën
 - o tijdschriften

Belangrijkste collecties

- collectie Aegyptica-strips van Eddy Kerssens
- collectie van Alfons en Jo Van de Perre
- collectie van Frans M. Olbrechts
- collectie van Frederik Nottebohm
- collectie van Georges Hasse
- collectie van Gustaaf Schamelhout
- collectie van Hugo van Kuyck
- collectie van Oscar Kreglinger
- collectie van Steven Debroey

Collectievorming

Actieve acquisitie

- overzichtswerken over zowel de Europese en mondiale geschiedenis, als over Europese en mondiale tendensen, bij voorkeur gepubliceerd in het Nederlands
- overzichtswerken over Europese stromingen met betrekking tot nationalisme, nationale bewegingen, regionalisme, nieuwe sociale bewegingen ..., bij voorkeur gepubliceerd in het Nederlands
- overzichtswerken over culturele identiteit, minderheden, taalproblematiek, migratieprocessen ..., bij voorkeur gepubliceerd in het Nederlands

16. VOLKSCULTUUR

Sinds decennia wordt diepgaand verzameld rond alles wat het dagelijks leven in Vlaanderen documenteert: gebruiken, rituelen en tradities. Dit uit zich in publicaties als devotieboekjes, almanakken, etiquettevoorschriften, goochelboekjes, kookboeken, liedbundels, moppenboekjes, oude straat- en marktliederen, boekjes met lokale gebruiken, mythen, sagen en legenden. Het is een zwaartepunt in het collectiebeleid.

Positionering

Antwerpse bewaarinstellingen hebben in dit verzameldomein een lange traditie. In de negentiende eeuw groeide de interesse voor tradities en gebruiken die onder invloed van de toenemende verstedelijking en industrialisering teloor dreigden te gaan. Bij de integratie van het Volkskundemuseum in het Museum aan de Stroom kwam vrijwel de volledige bibliotheek van dit museum in 2011 in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience terecht. Daardoor beschikken we nu over een van de rijkste en meest volledige collecties in Vlaanderen voor onderzoek naar de populaire volkscultuur, gesitueerd in een Europese context.

Het aankoopbeleid van de jongste 100 jaar en de volgehouden inspanningen van verschillende generaties bibliothecarissen worden, specifiek voor volkskundige publicaties uit Vlaanderen, nu voortgezet. Door de samenwerking met Heemkunde Vlaanderen bijvoorbeeld deponeren ongeveer 260 heemkundige kringen systematisch hun respectieve tijdschriften.

Samenstelling

- primaire literatuur: almanakken, devotieboekjes, etiquettevoorschriften, goochelboekjes, kookboeken, liedbundels, moppenboekjes, oude straat- en marktliederen, boekjes met lokale gebruiken, mythen, sagen en legenden ...
- secundaire literatuur: tijdschriften

Belangrijkste collecties

- collectie van Alfons Jozef Strymans
- collectie van Alfons K.L.A. Thijs
- collectie van het Volkskundemuseum [Antwerpen]
- collectie Vlaamse heemkundige tijdschriften
- collectie volksmuziek van het Volkskundemuseum [Antwerpen]

Collectievorming

Actieve acquisitie

- publicaties over Vlaamse gebruiken, rituelen en tradities (met aandacht voor zowel de populaire cultuur als de culturele diversiteit)
- publicaties die het Vlaams immaterieel cultureel erfgoed kaderen in een Europese context, bij voorkeur gepubliceerd in het Nederlands

Afgesloten acquisitie

- primaire literatuur over internationale gebruiken, rituelen, tradities ...

17. RELIGIE EN LEVENSBESCHOUWING

Alle mogelijke aspecten van het katholieke leven zijn aanwezig: liturgica, gebedenboeken en andere werken voor privédevotie, heiligenlevens, theologisch-wetenschappelijke werken, religieuze polemieken (bijvoorbeeld tussen katholieken en protestanten of over het jansenisme), boeken over kerkgeschiedenis, kerkelijk recht of kerkorganisatie, verordeningen van kerkelijke overheden (paus, bisschoppen), gelegenheidsdrukwerk voor religieuzen (intrede in het klooster, eerste mis) of leken (ter gelegenheid van de eerste communie), werken in verband met religieuze broederschappen en processies, werken over, door of voor missionarissen, catechismussen.

In veel beperktere mate bezitten we ook werken over (de geschiedenis van) het protestantisme, het Jodendom, de Islam en de georganiseerde vrijzinnigheid (vrijmetselarij).

Positionering

De collectie religieuze werken en secundaire literatuur over (de geschiedenis van) de godsdienst is aanzienlijk. Gezien het belang dat het christendom doorheen de geschiedenis in de Westerse maatschappij heeft gehad, geldt dit voor elke grote erfgoedbibliotheek met een algemene collectie oude drukken. Wel is het zo dat specifieke religieus-wetenschappelijke bibliotheken, zoals abdij- of kloosterbibliotheken, de Maurits Sabbebibliotheek van de faculteit Godgeleerdheid van de KU Leuven of de KADOC-erfgoedbibliotheek vaak collecties hebben die dieper ingaan op een specifiek onderwerp.

Samenstelling

- bijbels
- gebedenboeken
- liturgische werken
- wetenschappelijke theologische werken
- religieuze polemieken
- kerkgeschiedenis
- archeologie en architectuur van kerkgebouwen
- religieuze broederschappen
- gelegenheidsgeschriften

Belangrijkste collecties

- Collectie liturgica van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal [Antwerpen] en de Sint-Jacobskerk [Antwerpen]
- collectie van Basiel de Craene
- collectie van Karel Elebaers
- collectie van Renaat Venneman-De Rooster

Collectievorming

Actieve acquisitie

- werken over alle aspecten van de geschiedenis van de religieuze cultuur in Vlaanderen
- de belangrijkste religieuze publicaties over Antwerpen, en bij uitbreiding Vlaanderen
- religieuze werken gedrukt in Antwerpen voor het jaar 1831 (oude drukken)
- het hedendaagse religieuze leven van verschillende gemeenschappen in Antwerpen (moslims, maar ook protestantse en orthodoxe christenen, joden, vrijzinnigen, boeddhisten, mormonen ...)

Passieve acquisitie

- Vlaamse religieuze werken uit de negentiende en twintigste eeuw worden in de collectie opgenomen wanneer ze in schenkingen worden aangeboden

18. RECHT EN RECHTSGESCHIEDENIS

Rechtsgeschiedenis is een specifiek onderdeel van geschiedenis, en sluit dus aan bij ons algemene collectieprofiel. De noemer 'recht' omvat vele begrippen zoals 'burgerlijk recht', 'strafrecht' ... Onze collectie bevat rechtstheoretische werken, reglementen, wetteksten maar bijvoorbeeld ook procesverslagen. Van bijzonder belang zijn de ordonnanties en plakaten. Daarnaast hebben we ook een groot aantal werken over kerkelijk recht, voornamelijk uit de zestiende tot de vroege negentiende eeuw. Gezien de grote impact van de kerk op het maatschappelijke leven in die periode was het kerkelijk recht toen een stuk relevanter dan nu.

Actuele werken over recht verzamelen we niet meer. Dit is een afgesloten collectiedomein, alleen de rechtsgeschiedenis wordt nog actief opgevolgd.

Positionering

De collectie spitst zich toe op de rechtsgeschiedenis van de (Zuidelijke) Nederlanden. Uitzonderlijk is de collectie primaire documenten: ordonnanties en plakaten, voornamelijk van het Antwerpse bestuur en vanaf de zestiende tot de vroege negentiende eeuw. Sinds 1950 is de aankoop van deze primaire literatuur fors gedaald, en heeft de universiteitsbibliotheek in Antwerpen deze rol overgenomen.

Samenstelling

- ordonnanties
- plakaten
- costuymen
- oude rechtshandboeken

Belangrijkste collecties

- collectie Belgische en Duitse oorlogsplakaten WO I
- collectie oude drukken van de Orde van Advocaten [Antwerpen]
- collectie van Jan Eggen van Terlan
- stedelijke ordonnanties en plakaten van Antwerpen

Collectievorming

Actieve acquisitie

- rechtsgeschiedenis in Vlaanderen

Passieve acquisitie

- aanvulling bestaande collectie ordonnanties en plakaten

Afgesloten acquisitie

- actuele werken over recht

19. FILOSOFIE

Filosofische werken zijn uitgebreid in onze collectie aanwezig, zowel in originele taal (voornamelijk Duits, Engels, Frans, Latijn, Grieks) als in Nederlandse vertaling. Tot zeker de Tweede Wereldoorlog werden filosofische werken niet alleen in originele taal verworven, maar zijn ook Franse vertalingen prominent in de collectie aanwezig.

Onze huidige focus ligt op de acquisitie van werken uit de cultuurfilosofie, geschiedfilosofie, wetenschapsfilosofie en politieke filosofie, in Nederlandse vertaling.

Positionering

Dit onderwerp wordt ter ondersteuning van de andere verzamelgebieden opgevolgd. De collectie onderscheidt zich doordat de klemtoon voornamelijk op Nederlandse vertalingen ligt.

Samenstelling

- tekstuitgaven

Belangrijkste collecties

- collectie van Hugo Van Kuyck

Collectievorming

Actieve acquisitie

- tekstuitgaven van Vlaamse filosofen
- tekstuitgaven van Belgische en buitenlandse filosofen, in Nederlandse vertaling
- de geschiedenis van in het bijzonder de Westerse filosofie, in het Nederlands uitgegeven

Passieve acquisitie

- tekstuitgaven in originele taal (niet-Nederlands)

20. KUNST EN MUZIEK

Grafische kunsten en de toegepaste kunsten in West-Europa zijn sterk in de collectie vertegenwoordigd. Net als architectuur, met deze kanttekening dat het vooral over lokaal architecturaal erfgoed gaat. Er is dus een sterke link met heemkunde. Van belang zijn de architectuurtijdschriften. Enkele Belgische architectuurtijdschriften uit de periode voor de Tweede Wereldoorlog werden in 2013 binnen een samenwerkingsproject gedigitaliseerd.

Muziek is vooral aanwezig in combinatie met Nederlandstalige poëzie. De omvangrijke collectie liedbladen uit de periode 1700-1930 is bijzonder. Voor schilderkunst en beeldhouwkunst, ligt de focus op kunstenaars van de Lage Landen vanaf de middeleeuwen tot vandaag. Dit uit zich in een ruime collectie monografieën, oevrecatalogi en tentoonstellingscatalogi. Aandachtspunt daarbij is Antwerpen.

We beschikken over een waaier aan primaire bronnen relevant voor kunsthistorisch onderzoek. Denk hierbij aan historische reisgidsen en historische kranten, beide met de focus op Vlaanderen en Brussel, emblematabundels en oudere veilingcatalogi. Grafiek verzamelen we bijna altijd in de vorm van boekillustraties. Zo zijn er duizenden prenten aanwezig die bijna steeds samen met literaire teksten werden uitgegeven (al dan niet losbladig als kunstmap). In die optiek is de collectie zeer ruim en bevat ze ook buitenlandse productie, soms met medewerking van gerenommeerde kunstenaars.

Verder beschikken we over een uitgebreid arsenaal gedrukte en digitale referentiewerken, ter ondersteuning van het kunsthistorisch onderzoek. Het gaat hierbij om bibliografieën, encyclopedieën, lexica (iconografie, heiligenlevens ...), gepubliceerd archivalisch en bronnenmateriaal en historische overzichtswerken. Ook de courante vaktijdschriften zijn aanwezig.

In het huidige aankoopbeleid ligt de klemtoon op het verzamelen van de kunst in Vlaanderen in een brede Europese en internationale context. Duidelijk is de nadruk op wat lokaal verankerd is. Sinds de jaren '80 van de vorige eeuw komen een aantal onderwerpen steeds minder aan bod: vooral kunstveilingcatalogi, muziek en theaterwetenschap (en in mindere mate ook kunsttheorie en algemene kunstgeschiedenis). De onderwerpen conservering en restauratie, fotografie en iconografie worden dan weer sterker verzameld.

Positionering

Kunst en muziek is goed voor een aandeel van 12% van de totale collectie. Voor kunstmonografieën zijn we de referentiebibliotheek voor vele onderzoekers. Vooral de grafische kunsten zijn goed gedocumenteerd. Op het gebied van de zeventiende-eeuwse schilderkunst overtreffen de collecties van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen en het Rubenianum de onze. En natuurlijk zijn er vele belangrijke kunstbibliotheken in de universiteiten en sommige kunstmusea in Vlaanderen. Maar onze troef bij uitstek is de bredere, cultuurhistorische collectie, die een onontbeerlijke bron vormt voor elk iconografisch onderzoek en gegeerd is bij vele kunsthistorici.

Samenstelling

- tentoonstellingscatalogi
- monografieën over kunstenaars
- monografieën met bijzondere illustraties
- liedbladen
- emblematabundels
- encyclopedieën
- lexica
- oevrecatalogi
- referentiewerken
- grafiek
- kunsttijdschriften
- kunstmappen
- uitgaven met originele illustraties

Belangrijkste collecties

- collectie van Arthur Henry Cornette
- collectie van André de Ridder
- collectie van Jos Vanhecke
- collectie van Jozef en Godelieve Peeters
- collectie van Jules Baetes
- collectie van Maurits Bilcke
- collectie van May Néama
- collectie van Michel Seuphor
- collectie van Yvonne Van den Berghe
- collectie volksmuziek van het Volkskundemuseum [Antwerpen]

Collectievorming

Actieve acquisitie

- primaire literatuur:
 - o Vlaamse liedbladen en liedboeken
 - o bibliofiele uitgaven geïllustreerd door Vlaamse kunstenaars
 - o oude drukken met prenten
- secundaire literatuur:
 - o monografieën over Vlaamse kunst en kunstenaars
 - o publicaties waar Vlaamse kunstenaars aan meewerken
 - o monografieën over Vlaamse boekillustratoren

Passieve acquisitie

- bibliofiele uitgaven geïllustreerd door buitenlandse kunstenaars
- secundaire literatuur over buitenlandse kunstenaars

Zie ook

- collectieprofiel *Opvoeding en onderwijs* (voor de didactiek van de kunst)

KENNISDOMEIN ‘WETENSCHAPSGESCHIEDENIS’

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience bezit een aanzienlijk aantal wetenschappelijke tijdschriften en handboeken. Tot de jaren '80 van de twintigste eeuw werden deze actief verzameld. Sinds de oprichting van de verschillende universiteiten in Antwerpen en de herpositionering van het collectiebeleid werd dit collectiedomein afgesloten, op enkele uitzonderingen na. Deze oudere werken vormen nu een belangrijke bron voor wetenschapshistorici en geven een beeld van hoe exacte wetenschappers in het verleden te werk gingen.

21. OPVOEDING EN ONDERWIJS

We leggen de nadruk op het verzamelen van schoolboeken. Zij vormen een nieuw collectiedomein sinds de overnames van enkele grote historisch-pedagogische bibliotheken: de collectie van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur en de collectie van de Faculteit Historische Pedagogiek (Universiteit Gent). De pedagogiek, met uitzondering van de orthopedagogiek, is hierin goed vertegenwoordigd.

We verzamelen de schoolboeken voor kleuter-, lager en middelbaar onderwijs, die in het Belgische onderwijs (Frans- en Nederlandstalig) werden gebruikt sinds 1830 en dit voor alle vakgebieden tot 1980. Leerboeken uitgegeven na 1980 worden niet meer intensief verzameld. Alleen dankzij de deponering van alle publicaties van uitgeverij Pelckmans wordt dit verder aangevuld. We documenteren ook de Vlaamse onderwijsgeschiedenis. Een markant aandeel zijn de jubileumuitgaven van onderwijsinstututen en scholen.

Positionering

Leerboeken zijn een uniek stuk erfgoed en een primaire bron voor onderzoek. Op vele plaatsen worden oude schoolboeken afgestoten omdat de bewaring ervan niet tot de kernopdracht van de (onderwijs)instelling behoort. Deze bibliotheek neemt een representatief aandeel van dit materiaal op in de collectie. Nog niet al deze overnames zijn ontsloten maar we beschikken nu al over een groot aanbod (ca. 15.000 titels) aan handboeken en werkboeken voor de leerling, naast handleidingen voor de leerkracht.

Binnen Anet bezitten we een ruim aandeel van boeken over de Vlaamse onderwijsgeschiedenis. De collectie van de Universiteit Antwerpen is iets groter en is internationaler georiënteerd terwijl onze bibliotheek zich beperkt tot de onderwijsgeschiedenis in België.

Ook de Historische Collectie Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven is in dit domein belangrijk. Deze collectie bevat een 100.000-tal leerboeken, monografieën, leerplannen, tijdschriften en ander educatief materiaal.

Samenstelling

- schoolboeken (vakdidactiek)
- jubileumuitgaven van scholen
- etiquette-boeken
- pedagogische handboeken
- catechismussen
- liederenbundels voor schoolgebruik
- woordenboeken die voor gebruik in de kleuter-, lagere, middelbare of normaalschool zijn bedoeld

Belangrijkste collecties

- collectie leerboeken van de Universiteit Antwerpen
- collectie van de Uitgeverij Pelckmans [Kapellen]
- collectie van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur
- collectie van Universiteit Gent. Faculteit Historische Pedagogiek
- psycho-pedagogische afdeling, Openbare Bibliotheek Antwerpen
- uitgeverfonds van Wolters-Plantyn

Collectievorming

Actieve acquisitie

- recente schooluitgaven van uitgeverij Pelckmans worden jaarlijks gedeponeerd
- secundaire literatuur: publicaties over de geschiedenis van Vlaamse onderwijsinstellingen worden actief opgespoord en aangekocht, voornamelijk (lokale) geschiedenissen van particuliere instellingen en publicaties over de Belgische onderwijsgeschiedenis

Passieve acquisitie

- schoolboeken gebruikt in het Belgische onderwijs voor 1980:
 - o alle edities voor de vakgebieden geschiedenis, Nederlands en klassieke talen
 - o van de andere vakgebieden: een editie om de 10 à 15 jaar (inclusief atlanten, catechismussen, gebedenboekjes, liederenbundels en woordenboeken die voor gebruik in de kleuter-, lagere, middelbare of normaalschool)
- voor leerboeken die niet gebruikt werden in het Belgische onderwijs geldt opname van wat aansluit bij cultuurgeschiedenis van Vlaanderen: didactiek van het Nederlands, bijdragen over en van Vlaamse auteurs en geschiedenis van Vlaanderen

Afgesloten acquisitie

- pedagogiek is een afgesloten collectiegebied, hierin wordt niet meer actief verzameld – overnames en schenkingen kunnen evenwel publicaties bevatten over pedagogiek en psychologie die toch worden opgenomen, bijvoorbeeld omdat de auteur ook Nederlandstalige jeugdliteratuur heeft geschreven of omdat de inhoud belangrijk is als tijdsdocument voor het onderwijs en de cultuurgeschiedenis in Vlaanderen
- schoolboeken gebruikt in het Belgische onderwijs na 1980 (behalve de uitgaven van Uitgeverij Pelckmans)

22. GENEESKUNDE, DIERGENEESKUNDE EN PSYCHOTHERAPIE

Deze collectie is divers en door de eeuwen heen opgebouwd. Ze omvat werken van de vijftiende tot de twintigste eeuw, met daarin sleutelwerken uit de geschiedenis van de geneeskunde zoals een eerste editie van *De humani corporis fabrica* van Andreas Vesalius. Er is een omvangrijke verzameling van Belgische geneeskundige tijdschriften uit de negentiende en vroege twintigste eeuw. De schrijversbibliotheek van Georges Eekhoud bevat een verrassend aantal bijdragen over homoseksualiteit vanuit medisch perspectief.

Positionering

De collectie Belgische geneeskundige tijdschriften uit de negentiende en twintigste eeuw is waarschijnlijk even belangrijk als die in de universiteitsbibliotheken van Leuven en Gent.

Samenstelling

- tijdschriften
- detailstudies
- overdrukken

Belangrijkste collecties

- collectie van de Geneeskundige Kring [Antwerpen]
- collectie van Frits Sano
- collectie van Georges Eekhoud

Collectievorming

Actieve acquisitie

- werken over de geschiedenis van de geneeskunde in Vlaanderen

Passieve acquisitie

- Belgische geneeskundige tijdschriften uitgegeven voor 1980

Afgesloten acquisitie

- actuele en gespecialiseerde werken en tijdschriften over deze onderwerpen

23. CARTOGRAFIE, GEOGRAFIE EN REIZEN

Doorheen de tijd hebben we via aankoop of schenking talrijke oude en bijzondere cartografische en aardrijkskundige werken verworven. De collectie werd nog uitgebreid door de gedeeltelijke overname van de bibliotheek van het Nationaal Scheepvaartmuseum Het Steen, toen dat museum opging in het Museum aan de Stroom.

De meeste in de Nederlanden geproduceerde atlassen zijn vertegenwoordigd in de collectie: Ortelius, Mercator, Hondius, Blaeu, Janssonius. Daarnaast zijn er ook honderden losse kaarten van België en de Nederlanden en stadsplannen van Antwerpen. Er is een omvangrijke verzameling reisverslagen te land en ter zee van de belangrijkste ontdekkingsreizigers (James Cook, Henry Stanley ...) zowel in originele uitgave als in moderne edities. In de collectie leerboeken zitten tal van negentiende- en twintigste-eeuwse schoolatlassen en aardrijkskundehandboeken.

Positionering

Hoewel we in de loop van de tijd een aanzienlijke collectie historische atlassen en kaarten hebben opgebouwd, voeren we hier geen actief acquisitiebeleid rond. De collectie is dan ook niet te vergelijken met de grote cartografische collecties zoals die van de Universiteit Gent, de Koninklijke Bibliotheek van België, de Universiteit van Amsterdam of de bibliotheken van het Scheepvaartmuseum in Amsterdam en het Maritiem Museum in Rotterdam.

Wat kaarten en plannen van Antwerpen betreft heeft deze bibliotheek, samen met het Antwerpse Stadsarchief, de belangrijkste collectie.

Samenstelling

- kaarten en atlassen van de zestiende tot de eenentwintigste eeuw
- naslagwerken over de geschiedenis van de cartografie
- geografie, land- en volksbeschrijvingen
- reisverslagen van ontdekkingsreizigers te land en ter zee
- reisverhalen
- reisgidsen
- tijdschriften

Belangrijkste collecties

- aard- en hemelglobe van Willem Jansz. Blaeu
- collectie van het Nationaal Scheepvaartmuseum [Antwerpen]

Collectievorming

Actieve acquisitie

- hedendaagse cartografie van België, Vlaanderen en Antwerpen
- werken over de geschiedenis van de cartografie
- hedendaagse reisverhalen van Vlaamse en Nederlandse schrijvers
- reisgidsen over Antwerpen, Vlaanderen en België

Passieve acquisitie

- historische kaarten en atlassen over België, de Nederlanden, Kongo, Rwanda en Burundi
- wereldatlassen uitgegeven in België
- didactiek van de aardrijkskunde

Afgesloten acquisitie

- kaarten en atlassen van andere gebieden

24. EXACTE WETENSCHAPPEN

We bezitten vele duizenden verouderde en historische wetenschappelijke werken die een beeld schetsen van hoe exacte wetenschappers in het verleden te werk gingen. Tot de jaren '80 van de twintigste eeuw werden deze werken actief verzameld.

Sinds de oprichting van de verschillende universiteiten in Antwerpen en de herpositionering van het collectiebeleid worden actuele werken over de exacte wetenschappen niet meer verzameld. Uitzonderingen zijn de oude drukken, die ongeacht hun inhoud verzameld worden, en de schoolboeken over exacte wetenschappen. Secundaire literatuur over de geschiedenis van de exacte wetenschappen wordt, als onderdeel van de cultuurgeschiedenis, actief verzameld.

Positionering

Door de verwerving van de bibliotheken van Antwerpse wetenschappers als Henri van Heurck en Edward Frison bezitten we een aantal toonaangevende collecties over zeer specifieke onderwerpen. Met de collectie oude zoölogische en botanische werken van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen hebben we een prachtige verzameling kostbare en rijk geïllustreerde dierkundige werken in huis.

Samenstelling

- wetenschappelijke werken van de vijftiende tot de twintigste eeuw
- originele of vroege edities van wetenschappelijke sleutelwerken van Andreas Vesalius, Simon Stevin, Johann Kepler, Galileo Galileï, Isaac Newton ...
- oude wetenschappelijke tijdschriften

Belangrijkste collecties

- collectie van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen in bruikleen
- collectie van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen (schenking)
- collectie van Edward Frison
- collectie van Henri-Ferdinand Van Heurck
- collectie van het Duitsch Ministerie v. Propaganda

Collectievorming

Actieve acquisitie

- specifieke werken over de geschiedenis van de wetenschappen in Vlaanderen
- algemene werken over de geschiedenis van de wetenschappen in Europa
- populairwetenschappelijke werken die in de Vlaamse context gelezen worden

Passieve acquisitie

- algemene wetenschappelijke werken gepubliceerd voor 1980 die betrekking hebben op Vlaanderen

Afgesloten acquisitie

- wetenschappelijke werken over gespecialiseerde onderwerpen

BIJLAGES

BIJLAGE 1. HISTORIEK VAN DE ERFGOEDBIBLIOTHEEK HENDRIK CONSCIENCE

ANCIEN RÉGIME

In 1481 schenkt stadsadvocaat Willem Pauwels zijn verzameling van 41 boeken aan de stad Antwerpen, om de secretarissen en klerken van de magistraat te ondersteunen in hun werk. De bibliotheek wordt in 1505 ingericht in het Stadhuis, maar de collectie gaat in 1576 onherroepelijk verloren in de stadhuisbrand tijdens de Spaanse Furie.

Vrij snel besluit de stad om haar bibliotheek opnieuw op te bouwen. Christoffel Plantijn en zijn opvolgers schenken een exemplaar van elk boek dat van hun persen rolt. De nieuwe bibliotheek wordt in 1594 ondergebracht in de vroegere kamer van de burgerwacht in het Stadhuis, de 'Camer van de Librarye'.

In 1604 sticht bisschop Johannes Miraeus het Antwerpse seminarie, dat moet instaan voor de vorming van de seculiere geestelijkheid. Al snel doet zich de nood voelen aan een eigen bibliotheek. De bisschop benoemt zijn erudiete neef Aubertus Miraeus (1573-1640) tot bibliothecaris. Onder zijn beheer ontstaat een schitterende humanistische collectie, met schenkingen van geleerden, welgestelde burgers en boekdrukkers.

In 1609 start het kapittel onderhandelingen met het stadsbestuur om de bibliotheek te verenigen met die in het Stadhuis. In afwachting van de werkelijke samensmelting in 1617 stelt Aubertus Miraeus alvast een inventaris op van de kapittelbibliotheek. In deze *Bibliothecae Antverpianae Primordia* maakt hij melding van 352 werken, waaronder 32 handschriften.

Na de Vrede van Munster (1648) komt er door de sluiting van de Schelde en de tanende handelsactiviteit plaats vrij in de Handelsbeurs. Het Stadsbestuur besluit om haar bibliotheek op te stapelen in de bovengaanderij van de beurs. Hierna volgen dertig jaar van verwaarlozing en ontvreemdingen, tot stadssecretaris Andries Van Valckenisse (1630-1701) zich in 1677 het lot van de boeken opnieuw aantrekt en een nieuwe inventaris opmaakt, de *Index Bibliothecae publicae Antverpianae*. De boeken worden in 1687 opnieuw ondergebracht in het Stadhuis, deze keer in de 'Pestkamer', waar vroeger de magistraat met de stadsdokters en pestmeester beraadslaagde over de maatregelen tegen epidemieën.

FRANSE TIJD

Tijdens de achttiende eeuw ontsnapt ook de Stadsbibliotheek niet aan de algemene malaise waarin Antwerpen verkeert. Maar in 1795 richt de Franse bezetter in Antwerpen een École Centrale op, met een eigen bibliotheek. De collectie bevat vooral werken die afkomstig zijn uit de afgeschafte abdijen en kloosterbibliotheeken. Die École Centrale wordt al in 1802 gesloten. Veel boeken komen dan weer in handen van de oorspronkelijke eigenaars, maar veel werken vinden hun weg naar de Stadsbibliotheek.

Vanaf 1805 wordt de bibliotheek opengesteld voor het publiek: er wordt een leesruimte ingericht waar de burgers de collectie ter plaatse kunnen raadplegen.

NEGENTIENDE EEUW

De negentiende eeuw wordt voor de Stadsbibliotheek een echte bloeiperiode. Frederik Verachter (1797-1870), die in 1833 stadsarchivaris wordt, laat een handgeschreven *Catalogue de la bibliothèque publique de la ville d'Anvers* na. De catalogus met 5.600 nummers is ingedeeld in 15 rubrieken, met een ruime onderverdeling voor geschiedenis en aardrijkskunde. Bibliothecarissen Frans Hendrik Mertens (1796-1867) en Constant-Jacob Hansen (1833-1910) drukken organisatorisch en inhoudelijk verder hun stempel op de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience zoals we die vandaag kennen.

Mertens wordt in 1834 aangesteld als bibliothecaris, en kan vanaf 1836 beschikken over een vast krediet voor boekenaankoop. Hij voert een nieuwe ordening voor de boeken in, en publiceert een gedrukte catalogus, de *Catalogue méthodique de la Bibliothèque publique d'Anvers* waarvan in 1843 het eerste deel verschijnt. Zwaartepunten vormen de rubrieken 'Histoire', 'Philologie', 'Histoire littéraire', 'Jurisprudence', 'Théologie', naast de rubrieken wis- en natuurkunde, geneeskunde, wijsbegeerte, bibliografie en 'arts et métiers'. Daarmee voorzag hij in een reële informatienood van de handelsmetropool Antwerpen. Hij stond ook in nauw contact met de opkomende generatie van jonge flaminganten zoals Hendrik Conscience en Theodoor Van Rijswijck.

Mertens' catalogus weerspiegelt de opkomst van de jonge Vlaamse literatuur, tot vandaag een zwaartepunt in het collectiebeleid. Onder zijn invloed kiest het Antwerpse stadsbestuur er in 1865 voor om twee types bibliotheken naast elkaar te laten bestaan: de Volksbibliotheek als uitleenbibliotheek met hedendaagse boeken (de huidige Openbare Bibliotheek) en de Stadsbibliotheek met een bewaarcollectie, die vanuit een democratische gedachte voor iedereen toegankelijk is.

Stadsarchivaris Pieter Génard (1830-1899) volgt Mertens op en zal tot 1873 de leiding van het Stadsarchief, de Stadsbibliotheek en de Volksbibliotheek combineren. In 1873 wordt het Stadsarchief opnieuw bestuurlijk gescheiden van beide bibliotheken: Génard blijft stadsarchivaris, Constant Jacob Hansen (1833-1910) leidt voortaan de bibliotheken.

De constante aangroei van zowel de Stadsbibliotheek als de Volksbibliotheek leidt tot nijpend plaatsgebrek in het stadhuis. In 1879 koopt de stad Antwerpen daarom de zeventiende-eeuwse Sodaliteit, aan het toenmalige Jezuiëtenplein tegenover de Carolus Borromeüskerk. Na een grondige

verbouwing worden de ca. 43.000 boekdelen van de Stadsbibliotheek en de 20.000 werken van de Volksboekerij in 1883 overgebracht naar de nieuwe bibliotheekruimten. De officiële opening gaat gepaard met een groot volksfeest, waarbij het standbeeld van Hendrik Conscience plechtig wordt onthuld. Het Jezüetenplein wordt herdoopt tot Hendrik Conscienceplein, en vlakbij komt er een Leeuw van Vlaanderenstraat. In 1884 draagt het Antwerpse Stadsarchief de krantencollectie over aan de Stadsbibliotheek. Door nieuw plaatsgebrek verhuist de Volksbibliotheek al in 1895 naar de Blindestraat.

TWINTIGSTE EEUW

In 1905 laten de erfgenamen van bibliofoon Gustave van Havre zijn uitgebreide bibliotheek veilen. Hoofdbibliothecaris Frans Gittens en Max Roose, conservator van het Museum Plantin-Moretus, kloppen aan bij het Stadsbestuur, de pers en verschillende mecenasen. Dankzij de steun van een speciaal opgericht Dotatiefonds kan een kwart van de geveilde collectie worden aangekocht. Nog steeds vormt deze collectie van Havre een belangrijk onderdeel van het bibliotheekbezit. De aankoop leidt tot de oprichting van het Bestendig Dotatiefonds voor de Stadsbibliotheek en het Museum Plantin-Moretus, het huidige Dotatiefonds voor Boek en Letteren. Deze mecenaatsvereniging is nog steeds een regelmatige schenker van belangrijke aanwinsten.

Wanneer Lode Baekelmans in 1933 de fakkel overneemt van Emmanuel De Bom is hij daarnaast ook bestuurder der Volksbibliotheken én conservator van het nieuwe *Museum der Vlaamsche Letterkunde*. In 1979 worden de Openbare Bibliotheken administratief afgescheiden, en in 1998 komt ook een einde aan de symbiose met het Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven (het huidige Letterenhuis).

Tussen 1945 en 1976 wordt de Opleiding van Bibliotheek-, Archief- en Museum personeel onder de vleugels van de stadsbibliothecaris ingericht. De opleiding gaat door in de Nottebohmzaal, en het personeel treedt op als lesgever of beoordelaar van de eindwerken. De bibliotheek is op die manier mee bepalend geweest voor de ontwikkeling van het bibliotheekwezen in Vlaanderen.

Als bewaarbibliotheek blijft de Antwerpse Stadsbibliotheek een voortdurende strijd leveren tegen plaatsgebrek. In de jaren '30 en '90 worden daarom grondige aanpassings- en uitbreidingswerken uitgevoerd. Daarbij wordt de infrastructuur telkens geoptimaliseerd in functie van het comfort van de gebruiker en de conservering van een steeds groeiende, waardevolle collectie.

In 1980 worden de nieuwe verzameldomeinen waar de beschikbare budgetten bij voorkeur aan worden besteed formeel door de gemeenteraad vastgelegd. In 1984 verlaat men de ontsluiting op steekkaarten voor een geautomatiseerde en gemeenschappelijke catalogus met de Universiteit Antwerpen.

EENENTWINTIGSTE EEUW

Bij de eeuwwisseling is de Stadsbibliotheek uitgegroeid tot een van de belangrijkste bewaarbibliotheken in Vlaanderen. De bibliotheek heeft zich ontpopt tot een wetenschappelijke bewaarbibliotheek van de humane wetenschappen in het algemeen en het Vlaamse culturele erfgoed in het bijzonder.

In 2000 start de stad Antwerpen een onderzoek naar de positionering van de Stadsbibliotheek. Bleef ze een stedelijke instelling of moest eerder aansluiting worden gezocht bij Vlaanderen of de Universiteit Antwerpen? In de tweeledige studie *Van Stadsbibliotheek Antwerpen naar Vlaamse Erfgoedbibliotheek...* werd de idee gelanceerd om de Antwerpse Stadsbibliotheek als enige zelfstandige bewaarbibliotheek in Vlaanderen de rol te laten opnemen als Vlaamse Erfgoedbibliotheek. Het rapport *Bewaar(de)bibliotheeken in Vlaanderen* dat daarop volgde en in 2003 wordt opgemaakt door Jeroen Walterus, stelt voor om te zoeken naar een model van samenwerking en overleg. De Stadsbibliotheek diende in 2004 een projectvoorstel in bij de Vlaamse overheid om een overlegmodel uit te werken en zo ontstond het overlegplatform Erfgoedbibliotheeken Vlaanderen. Met het Erfgoeddecreet van 2008 werd door de Minister voor Cultuur de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw in het leven geroepen, opgericht door de belangrijkste erfgoedbibliotheeken in Vlaanderen, de structurele opvolger van het overlegplatform. De Stadsbibliotheek is een van de stichtende partners en sinds 2008 ook gastinstelling voor de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw.

De bibliotheek krijgt in de eenentwintigste eeuw stilaan een grotere zichtbaarheid in het Vlaamse bibliotheeklandschap en bij het ruime publiek, onder meer dankzij een intensieve publiekswerking. Hierin speelt de Nottebohmzaal een belangrijke rol. Deze authentieke bibliotheekruimte doet niet alleen dienst als boekenmagazijn, maar wordt ook gebruikt voor tentoonstellingen en lezingen. Het microfilmbeleid dat sinds de jaren 1970 loopt, wordt in 2015 stopgezet en vervangen door een digitaal en online reproductiebeleid.

Dankzij de inbedding in de dienst Musea & Erfgoed Antwerpen in 2004 wordt steeds intensiever samengewerkt met andere stedelijke erfgoedinstellingen. Dit bredere organisatorische kader biedt diverse schaalvoordelen. Via een bibliotheekplan (2007), met een coördinerende rol voor deze bibliotheek, worden de museumbibliotheeken geoptimaliseerd en geprofessionaliseerd.

In 2009 geeft de Erfgoedbibliotheek mee vorm aan het concept en de uitbouw van de centrale vakbibliotheek van de ambtenaren van de stad Antwerpen in het Den Bell-gebouw. Omdat alle administratieve diensten van de stad naar dezelfde locatie verhuizen, wordt eveneens één centrale vakbibliotheek opgericht. Die gaat in 2010 van start. De betrokken diensten moeten voorafgaandelijk aan de verhuis een selectie maken; dubbels en verouderde publicaties worden overgeheveld naar de Erfgoedbibliotheek.

De bibliotheek zet niet alleen in op samenwerkingsverbanden met andere bewaarinstellingen. Ook met andere organisaties uit de literaire, culturele en erfgoedsector worden afspraken gemaakt om systematisch één exemplaar van de nieuwe publicaties die ze uitgeven te deponeren. In combinatie met een zeer actief aankoopbeleid is deze bibliotheek de facto uitgegroeid tot een regionale depotbibliotheek voor culturele publicaties uit en over Vlaanderen.

Om het profiel van de bibliotheek naar buiten toe te verduidelijken verandert de bibliotheek in 2008 van naam. De Stadsbibliotheek Antwerpen heet voortaan Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Als kroon op het werk krijgt ze in 2011 van de Vlaamse overheid een kwaliteitslabel als erkende erfgoedbibliotheek. In 2017 publiceert ze een collectiebeleidsplan dat twee eeuwen collectievorming in kaart brengt en actualiseert, en zo de basis legt voor de toekomstige werking. In datzelfde jaar treedt ook een nieuw Erfgoeddecreet in voege dat aan erfgoedbibliotheeken, en dus de Consciencebibliotheek, de mogelijkheid biedt om landelijk ingedeeld en gesubsidieerd te worden.

BIJLAGE 2.

OVERZICHT VAN OVERGENOMEN BIBLIOTHEEKCOLLECTIES, COLLECTIE- EN DEPONERINGSAFSPRAKEN, BRUIKLEENCOLLECTIES

OVERGENOMEN BIBLIOTHEEKCOLLECTIES

De bibliotheekcollecties van volgende organisaties werden geheel of gedeeltelijk opgenomen in de collectie van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience:

- Heemkunde Vlaanderen vzw (2003)
- OCMW Antwerpen (2006)
- Orde van de Advocaten (2006)
- Herita vzw (2007)
- Nationaal Scheepvaartmuseum (2011)
- Volkskundemuseum Antwerpen (2011)
- Uitgeverij Pelckmans (2012)
- OPENDOEK – Amateurtheater Vlaanderen vzw (2014)
- Vlaamse Esperantobond vzw (2016)

COLLECTIEAFSPRAKEN

Met deze organisaties maakte de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience afspraken om het verzamelbeleid op elkaar af te stemmen:

- Formele afspraken
 - o Letterenhuis (2003)
 - o Iedereen Leest vzw (2005)
 - o Herita vzw (2007)
 - o OPENDOEK – Amateurtheater Vlaanderen vzw (2014)
 - o Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw (2015)
 - o Archief, Documentatie en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-nationalisme (2017)

- Vrijwillige basis
 - o Museum Plantin-Moretus

DEPONERINGSAFSPRAKEN

Met deze organisaties maakte de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience afspraken om van de nieuwe publicaties (op papier en/of digitaal) die ze uitgeven, systematisch één exemplaar in deze bibliotheek te deponeren:

- Formele afspraken
 - o Stad Antwerpen (1966)
 - o Provincie Antwerpen (1994)
 - o Heemkunde Vlaanderen vzw (2003)
 - o Jef Geys (2009)
 - o Uitgeverij Pelckmans (2012) (inclusief de uitgeverijen Abimo, Polis, Van Halewijck)
 - o Vlaamse Esperantobond vzw (2016)
- Vrijwillige basis
 - o Brabant Strip vzw
 - o FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw
 - o Havenbedrijf Antwerpen NV
 - o Poëziecentrum vzw
 - o Vlaams Fonds voor de Letteren

BRUIKLEENCOLLECTIES

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience heeft volgende collecties permanent als bruikleen in de collectie opgenomen:

- collectie van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen (2007)
- collectie Stijn Streuvels (in uitvoering samen met de Koning Boudewijnstichting)

